

Jord- och skogsbruks-
ministeriet

Människornas skärgård - Nationellt program för utveckling av skärgårds- och vattendragsområdena 2020–2023

Jord- och skogsbruksministeriets publikationer 2020:14

Människornas skärgård
**- Nationellt program för utveckling av skärgårds-
och vattendragsområdena 2020–2023**

Jord- och skogsbruksministeriet

ISBN PDF: 978-952-366-389-3

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2020

Presentationsblad

Utgivare	Jord- och skogsbruksministeriet	Oktober 2020	
Författare	Skärgårdsdelegationen, Kommunal och regional forskning Spatia, TK-Eval		
Publikationens titel	Människornas skärgård - Nationellt program för utveckling av skärgårds- och vattendragsområdena 2020–2023		
Publikationsseriens namn och nummer	Jord- och skogsbruksministeriets publikationer 2020:14		
Register number	-	Subject	-
ISBN PDF	978-952-366-389-3	ISSN PDF	1797-397X
URN-adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-389-3		
Sidantal	49	Språk	Svenska
Nyckelord	skärgård, skärgårdspolitiken, skärgårdsdelegationen, regionutveckling		
Referat	<p>Utvecklingen av skärgårdsområdena styrs av visionen om ett gott liv i skärgården. I skärgårdsprogrammet presenteras de principer och teman som stöder visionen. Verksamhetsprinciperna i programmet är <i>skärgårdens styrkor och hur de kan nyttjas, uppbyggande av samarbete och nätverk, smart anpassning samt större ansvar för miljön</i>.</p> <p>Skärgårdsprogrammet har fem teman och för varje tema presenteras de viktigaste målen. Under temat om <i>skärgårdens förbindelser och trafik</i> behandlas trafikförbindelserna och kommunikationsförbindelserna i skärgården. Temat om <i>boende, barn och unga</i> behandlar tillgängligheten till tjänster, den multilokala livsstilen och platsberoende arbete samt barns och ungas vardag i skärgården. Under temat om näringar och tjänster behandlas näringsverksamheten i skärgårdsområdena, både traditionella näringsgrenar och moderna företagsformer, samt tjänsterna i skärgården. Temat om <i>skärgårdskulturen</i> behandlar de unika kulturmiljöerna i skärgården och livsstilen i skärgården. I samband med temat om <i>naturen och miljön</i> betonas vikten av att skydda naturen och vattendragen i skärgården och att sörja för skärgårdens bärkraft.</p> <p>Skärgårdsprogrammet innefattar inga konkreta åtgärder, utan skärgårdsdelegationen gör upp en årlig verksamhetsplan med de åtgärder som stöder målen för skärgårdsprogrammet.</p>		
Förläggare	Jord- och skogsbruksministeriet		
Distribution/ Beställningar	Elektronisk version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Beställningar: vnjulkaisumyynti.fi		

Kuvailulehti

Julkaisija	Maa- ja metsätalousministeriö	Lokakuu 2020	
Tekijät	Saaristoasiain neuvottelukunta, Alue ja kuntatutkimuskeskus Spatia, TK-Eval		
Julkaisun nimi	Människornas skärgård - Nationellt program för utveckling av skärgårds- och vattendragsområdena 2020–2023 (Ihmisten saaristo - Saaristo- ja vesistöalueiden valtakunnallinen kehittämisohjelma vuosille 2020-2023)		
Julkaisusarjan nimi ja numero	Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2020:14		
Diaari/hankenumero	-	Teema	-
ISBN PDF	978-952-366-389-3	ISSN PDF	1797-397X
URN-osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-389-3		
Sivumäärä	49	Kieli	Ruotsi
Asiasanat	saaristot, saaristopolitiikka, kehittäminen, aluepolitiikka		
Tiivistelmä	<p>Saaristoalueiden kehittämistä ohjaa visio hyvän elämän saaristosta. Saaristo-ohjelma esittää toimintaperiaatteet ja temaattiset valinnat vision toteuttamiseksi. Ohjelman toimintaperiaatteet ovat <i>saariston vahvuuksien hyödyntäminen, yhteistyön ja verkostojen rakentaminen, älykäs sopeutuminen ja ympäristövastuun lisääminen</i>.</p> <p>Saaristo-ohjelmassa on viisi sisällöllistä teemaa ja kullekin teemalle on esitetty keskeisimmät tavoitteet. <i>Saariston yhteydet ja liikkuminen</i> -teema käsittelee saariston liikenne- ja tietoliikenneyhteyksiä. <i>Asuminen, lapset ja nuoret</i> -teema käsittelee palveluiden saatavuutta, monipaikkaista elämää, paikkariippumatonta työtä sekä lasten ja nuorten saaristoa. <i>Elinkeinot ja palvelut</i> -teema käsittelee saaristoalueiden elinkeinotoimintaa, niin saariston perinteisiä elinkeinoja kuin uusia moderneja yrittäjyyden muotoja sekä saariston palveluita. <i>Saaristokulttuuri</i> -teema käsittelee saariston ainutlaatuista kulttuurimaisemaa sekä saaristolaista elämäntapaa. <i>Luonto ja ympäristö</i> -teema nostaa esille saaristoluonnon ja vesistöjen suojeleminen on tärkeyden sekä saariston kantokyvyn.</p> <p>Saaristo-ohjelma ei pidä sisällään konkreettisia toimenpiteitä, vaan saaristoasiain neuvottelukunta laatii saaristo-ohjelman tavoitteita tukevat toimenpiteet vuosittaisessa toimintasuunnitelmassaan.</p>		
Kustantaja	Maa- ja metsätalousministeriö		
Julkaisun myynti/ jakaja	Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi Julkaisumyynti: vnjulkaisumyynti.fi		

Description sheet

Published by	Ministry of Agriculture and Forestry	October 2020
Authors	The Island Committee, Spatia - Centre for Regional Research, TK-Eval	
Title of publication	Människornas skärgård - Nationellt program för utveckling av skärgårds- och vattendragsområdena 2020–2023 (The National Archipelago Programme 2020–2023)	
Series and publication number	Publications of the Ministry of Agriculture and Forestry 2020:14	
Register number	-	Subject -
ISBN PDF	978-952-366-389-3	ISSN (PDF) 1797-397X
Website address (URN)	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-389-3	
Pages	49	Language Swedish
Keywords	archipelago, island policy, Island Committee, regional development	
<p>Abstract</p> <p>The development of the island areas is guided by a vision of the archipelago as a good place to live in. The National Archipelago Programme presents the operating principles and thematic choices required to implement this vision. The operating principles of the programme are the following: <i>utilising the strengths of the island areas, building cooperation and networks, smart shrinking and increasing environmental responsibility.</i></p> <p>The National Archipelago Programme has five content-related themes and the main objectives for each theme are presented in the Programme. The theme <i>Connections and transport in the archipelago</i> deals with the transport and data connections in the island areas. The theme <i>Housing, children and young people</i> discusses the availability of services, living in multiple locations, location-independent work and the archipelago of children and young people. The theme <i>Industries and services</i> deals with industrial and commercial activity in the island areas – both the traditional livelihoods and the new modern forms of entrepreneurship – and the services on the islands. The theme <i>Island culture</i> discusses the unique cultural landscape of the archipelago and the lifestyle of the people living on the islands. The theme <i>Nature and the environment</i> highlights the importance of protecting the nature of the islands and the waterways and the carrying capacity of the archipelago.</p> <p>The National Archipelago Programme does not include concrete measures. Instead, the Island Committee draws up measures to support the objectives of the programme in its annual action plan.</p>		
Publisher	Ministry of Agriculture and Forestry	
Distributed by/ publication sales	Online version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Publication sales: vnjulkaisumyynti.fi	

Innehåll

Ärade läsare	7
1 Inledning	9
2 En vision om ett bra liv i skärgården.....	12
3 Skärgårdsprogrammet som en del av regional utveckling	15
4 Utveckling av skärgården.....	18
4.1 Tiden är rätt för att utveckla skärgårdarna.....	18
4.2 Skärgårdens befolkning, näringar och tjänster.....	19
4.3 Skärgårdsbefolkningens åsikter.....	27
5 "Människornas skärgård"	33
5.1 Riktlinjer.....	35
5.1.1 Lokala utgångspunkter – utnyttjande av skärgårdarnas styrkor.....	35
5.1.2 Samarbete och nätverk.....	35
5.1.3 Smart anpassning	36
5.1.4 Större miljöansvar.....	36
5.2 Skärgårdsprogrammets teman.....	37
5.2.1 Förbindelser och transporter i skärgården	37
5.2.2 Boende, barn och unga.....	40
5.2.3 Näringsliv och tjänster	42
5.2.4 Skärgårdskultur	45
5.2.5 Natur och miljö	47
5.3 Mål som länkar samman temana i skärgårdsprogrammet.....	48
6 Verkställande, uppföljning och utvärdering av skärgårdsprogrammet	49

ÄRADE LÄSARE

Skärgårdsdelegationens landsomfattande program för utveckling av skärgårds- och insjöområden 2020 – 2023, Människornas skärgård har nu utkommit!

Programmet har utarbetats i samarbete med aktörerna i skärgårds- och insjöområdena med medverkan från skärgårdsborna. Finlands skärgård ser inte lika ut i insjö- och havsområdena, vilket gör den finländska skärgårdspolitiken unik. Havsområdena kännetecknas av öar och insjöområdena av områden som är splittrade av vattendrag. Dessa olika särdrag har beaktats i programmet.

Programmets bärande tema är visionen om ett gott liv i skärgården och tanken på att en livskraftig skärgård ger hela samhället välfärd. I programmet ingår mål för fem teman som är centrala för att uppnå ett gott liv i skärgården:

- Tillgänglighet och rörlighet
- Boende, med barn och unga som ett särskilt tema
- Näringar och tjänster
- Skärgårdskultur
- Natur och miljö

Barn och unga har för första gången lyfts fram som ett särskilt tema i skärgårdsprogrammet. Skärgårdsdelegationen hoppas att också barn och unga beaktas i åtgärderna för att utveckla skärgårds- och insjöområdena. Ett positivt förhållande till skärgården redan i tidig ålder bär långt in i vuxenlivet.

En multilokal livsstil stärker förtroendet för skärgårdens framtid. På grund av det höga antalet deltidsbosatta invånare har det aldrig tidigare funnits så många människor i skärgården som nu. Multilokaliteten utmanar till att utveckla tjänster och beakta dessa multilokala människor också i beslutsfattandet.

Enligt tänkesättet om smart anpassning är skärgårdens livskraft inte enbart beroende av faktorer som hänför sig till näringsverksamhet och ekonomi, utan också av mjukare värden, såsom trivsamt livsmiljö, gemenskap och kultur. Att utvidga tanken om livskraft i enlighet med principerna för smart anpassning leder till att skärgårdsområdena blir föregångare när man talar om hållbar utveckling och ett hållbart samhälle.

Skärgårdsprogrammet är gemensamt för oss alla, och som ordförande för skärgårdsdelegationen hoppas jag att programmet är till nytta för oss alla. Skärgårdsdelegationen främjar och bidrar till programmets mål. Verksamheten bygger på visionen om ett gott liv i skärgården:

Skärgårdarsområdena är livskraftiga, tillgängliga och naturnära områden som erbjuder en mångsidig och kulturellt speciell boende- och verksamhetsmiljö. Livskraftiga skärgårdarsområden ger hela samhället välfärd!

Skärgårdsdelegationen

Sandra Bergqvist (ordf.)

Raimo Kurki (vice ordf.)

Sirpa Koskinen

Vilhelm Junnila

Petri Huru

Sampsa Kataja

Sari Multala

Ari Torniainen

Helena Särkijärvi

Nina Söderlund

Jere Riikonen

Ilkka Nokelainen

Kai Sorto

Jussi Wihonen

Saara-Sofia Siren

Tuomas Kuoppala

Outi Lankia

Kirsikka Moring

Lars-Johan Andersson

Pirkko Häli

1 Inledning

Skärgårdarnas framtid är inte förutbestämd, utan den formas genom vilja och handlingar. Det aktuella skärgårdsprogrammet ger riktlinjer och fart åt utvecklingen av skärgårds- och vattendragsområdena. Programmet sätter upp mål för utvecklingen av skärgårdsområdena för åren 2020–2023. Detta är det sjätte skärgårdspolitiska programmet som upprättats.

Skärgårdsområdena och vattendragen ger samhällsstrukturen i Finland en splittrad karaktär. Skärgårdarna skiljer sig från varandra med sina unika karaktärsdrag. I skärgårdsprogrammet har skärgårdsområdena i Finland delats upp i fyra olika skärgårdar: Finska viken, Sydvästra Finland, Österbotten och Insjöfinland. Områdesfördelningen har beaktats särskilt i insamlingen av material för programmet.

- **Finska vikens** skärgård är mer vidsträckt än sydvästra Finlands skärgård. Skärgården i Finska viken karaktäriseras av ett stadslikt skärgårdsområde invid huvudstadsregionen, en östra del som domineras av stora, öppna fjärdar och en mer splittrad västra del. I Finska vikens skärgård finns det flera populära rekreationsobjekt, bland annat områden som frigjorts från försvarsmakten och Sveaborgs fästning, som tagits upp på Unescos lista över världsarv. Dessutom finns det i Finska vikens skärgård fler hamnar än i de övriga skärgårdsområdena.
- **Sydvästra Finlands** skärgård är mycket splittrad, och den är också den kändaste av våra skärgårdar. Av alla skärgårdsområden bor det flest människor där. Det finns tusentals olika öar i skärgården, och besökare kan ta sig till dem med vägfärjor, färjor, förbindelsebåtar eller egen båt, vilket gör den till ett utmärkt och populärt turistmål.
- **Österbottens** skärgård kännetecknas av varierande terräng och en mycket splittrad strandlinje. Det är svårt att ta sig fram i skärgården, och det är inte heller lätt att navigera fram till alla hamnar. I Österbottens skärgård ligger Kvarkens skärgård, som är Finlands enda naturobjekt på Unescos lista över världsarv.

- **Insjöfinlands** vidsträckta skärgård består av otaliga sjöar och ett omväxlande landskap. Jord- och skogsbruk är en betydande näringsgren i Insjöfinlands skärgård. Insjöfinland är ett populärt område för fritidsboende; i många kommuner fördubblas antalet invånare på somrarna.

Skärgårdspolitiken grundar sig på lagen om främjande av skärgårdens utveckling (494/1981; nedan skärgårdslagen). Enligt skärgårdslagen ska staten och kommunerna sträva efter att dels bevara den fasta bosättningen i skärgården genom att för befolkningen skapa tillräckliga möjligheter till utkomst, samfärdsel och basservice, dels skydda skärgårdens landskapsbild och natur för miljöskador. Skärgårdslagen förpliktar staten och kommunerna att beakta skärgårdens särförhållanden i planeringen av näringslivet, trafik- och transportservicen samt områdenas disposition. Dessutom ska ett statligt ämbetsverk eller en statlig inrättning som ämnar minska antalet arbetsplatser i en skärgårdskommun eller i en skärgårdsdel av en annan kommun först begära skärgårdsdelegationens utlåtande i saken. Skärgårdslagen gäller inte Åland.

Skärgårdspolitiken bygger på en ekonomiskt, miljömässigt, socialt och kulturellt hållbar regional utveckling. Målet är att jämna ut utvecklingsskillnader och kostnader som beror på olika områdens skärgårdskaraktär genom att rikta statligt stöd till kommuner med skärgårdskaraktär. Skärgårdspolitiken går ut på att stärka skärgårdarnas livskraft utgående från deras särdrag. Ett mer övergripande mål för skärgårdspolitiken är att öka skärgårdarnas synlighet och lyfta fram deras samhällliga betydelse.

För att de skärgårdspolitiska åtgärderna ska kunna riktas ändamålsenligt har begreppet skärgård definierats i skärgårdslagen. I lagen konstateras att "Statsrådet förklarar såsom skärgårdskommuner de kommuner i vilka skärgårdsförhållandena utgör ett väsentligt hinder för kommunens utveckling. Statsrådet kan av synnerliga skäl besluta, att stadgandena om skärgårdskommun tillämpas även på skärgårdsdel av annan kommun." År 2020 finns det åtta skärgårdskommuner, varav fem är belägna på kusten och tre i Saimens insjöområde. Skärgårdsdelkommunerna är 40 till antalet. Hälften av dem är belägna på kusten och hälften i Inre Finland. Även om skärgårdskommunerna och skärgårdsdelkommunerna utgör kärnan i skärgårdspolitiken gäller de mål som anges i skärgårdsprogrammet alla områden i Fastlandsfinland med skärgårdskaraktär och vattendrag.

Skärgårdsprogrammen har av tradition sammanställts i samarbete med olika myndigheter och organisationer med beaktande av skärgårdsbornas åsikter. I utarbetandet av detta program har man särskilt betonat "skärgårdens röst" när man definierat skärgårdens styrkor och utvecklingsbehov. Under beredningen av programmet har man hört över 2 100 skärgårdsbor och personer som intresserar sig för skärgårdsfrågor och begärt deras åsikter genom en elektronisk enkät, intervjuer och workshopar.

Detta program grundar sig på en programprocess som skärgårdsdelegationen inledde i september 2019. Till genomförare utsågs en forskningsgrupp som bestod av Region- och kommunforskningscentrum Spatia (Östra Finlands universitet) och expertföretaget TK-Eval. Arbetet samordnades och riktades av en styrgrupp bestående av sju personer som utsetts av skärgårdsdelegationen.

Den ledande tanken i programarbetet var en strävan efter att främja skärgårdspolitikens strategiska karaktär, dvs. att lyfta greppet om skärgårdarnas utveckling till en ny nivå när det gäller planmässighet, insikt, tydlighet och entusiasm. Som tilläggsattribut fungerade tre observationer som läggs fram i den utvärdering av skärgårdspolitik som genomfördes år 2018. För det första är skärgårdspolitikens egna resurser otillräckliga i förhållande till skärgårdarnas utvecklingsbehov. För att uppnå slagkraft gäller det därför att samarbeta genom alla former och med alla aktörer av utvecklingspolitik. Följaktligen ska programmet ur skärgårdspolitiskt perspektiv grunda sig på uppfattningen att programmet anpassas efter sin omvärld. För det andra ska programmet kunna gestalta framtiden och förutse kommande förändringskrafter i skärgården. För det tredje är utvecklingsbilden för skärgårdarna mångformig, i och med att den präglas av skärgårdarnas unika särdrag och den allmänna samhällsutvecklingen. Skärgårdarnas olikhet och utvecklingstrender ställer specialvillkor också på deras framtida utveckling.

I programarbetet strävade man efter att fylla informationsbehoven i anslutning till dessa tre observationer med hjälp av en datainsamling i tre faser. Skärgårdsområdenas regionala och lokala drag beaktades genomgående i datainsamlingen. I den första fasen genomfördes en enkät som gick under arbetsnamnet Skärgårdens röst. Med hjälp av den kartlades vilka uppfattningar de som bor i skärgården och personer som känner till skärgårdarna har om skärgårdarna som boende- och livsmiljöer. Som en andra datainsamlingsform gjordes en statistikanalys av skärgårdarnas utvecklingsbild. Analysen byggde på geografisk information. I den tredje fasen genomfördes en expertpanel som byggde på intervjuer och fem workshoppar och som resulterade i en syn på skärgårdarnas utvecklingsmöjligheter och olika sätt för genomförande.

Resultatet av programarbetet är den aktuella nationella strategihelheten för utveckling av skärgårds- och vattendragsområden, Skärgårdens röst, som

- identifierar skärgårdarnas nuläge och förändringskrafter som påverkar skärgårdarnas utveckling,
- gestaltar det nationella skärgårdsprogrammets roll på fältet för den regionala utvecklingspolitiken,
- fastställer en målbild för skärgårdarnas utveckling och
- definierar med hjälp av vilka utvecklingsteman och verksamhetsprinciper målbilden kan nås.

I programtexten talas det om skärgårdsområden, som även omfattar vattendrags- och kustområdena.

2 En vision om ett bra liv i skärgården

Finlands skärgårdar är livskraftiga, tillgängliga och naturnära områden, som erbjuder en mångsidig och kulturellt utpräglad boende- och verksamhetsmiljö. Livskraftiga skärgårdsområden skapar välfärd i hela samhället!

Utvecklingen av skärgårdsområdena styrs av en vision om ett bra liv i skärgården. En skärgård som erbjuder dem som bor, arbetar och tillbringar sin fritid i skärgården element för ett bra och högklassigt liv. En förutsättning för ett gott liv i skärgården är att skärgårdarna är livskraftiga och levande, och att de kan erbjuda alla som är intresserade av skärgården, såväl barnfamiljer som personer som inte längre är i arbetslivet, attraktiva platser att bo och tillbringa sin fritid på. Med livskraft avses inte enbart ekonomisk tillväxt, utan också invånarnas övergripande välfärd och områdenas förmåga att på ett smart sätt anpassa sig till förändringar i omgivningen.

Skärgårdarna ska vara tillgängliga, vilket innebär förutom fungerande trafikförbindelser även effektiva data- och telefonförbindelser. I skärgården tar man sig fram med båtar, förbindelsebåtar, vägfärjor, färjor och även bilar. Användningen av dessa transportmedel ska löpa smidigt och möta användarnas behov, utan att glömma en fungerande kollektivtrafik. De framtida trafik- och transportformerna ska vara hållbara och reagera på klimatförändringen. Fungerande datakommunikationsförbindelser jämnar ut skillnaderna mellan olika områden, och genom digitaliseringen förbättras både tillgången till tjänster och tjänsternas tillgänglighet. Via nätet kan människorna sköta olika ärenden och göra inköp helt oberoende av plats.

Pålitliga datakommunikationsförbindelser är A och O när det gäller att möjliggöra platsoberoende arbete och multilokalitet. Snabba och fungerande datakommunikationsförbindelser möjliggör och diversifierar de traditionella näringarna i skärgården, såsom fiske och primärproduktion, och förnyar näringsstrukturen genom att skapa förutsättningar för modernt, nätverksbaserat arbete och företagande.

Den unika naturen är närvarande både i havets skärgårdar och i insjöskärgårdarna. Naturen och kulturen gör skärgården till en speciell plats som erbjuder hela samhället välfärd. Vålmaende och rena vattendrag utgör en grund för skärgårdens utveckling. Visionen om ett bra liv i skärgården kan uppnås, förutsatt att naturvärdena respekteras och principerna för hållbar utveckling beaktas.

Riktlinjer för att uppnå visionen

Skärgårdsprogrammet innehåller riktlinjer och tematiska val som ska leda till att visionen uppnås. Genomförandet av skärgårdsprogrammet styrs av fyra övergripande verksamhetsprinciper.

- 1. Lokala utgångspunkter – utnyttjande av skärgårdens styrkor:** Skärgårdens natur, vidsträckthet, trygghet, gemenskap, kultur och särprägel är faktorer som, i synnerhet i nuläget, tilltalar många. Skärgårdens unika karaktär ska uppfattas som en del av hela samhällets välfärd. Det är också viktigt att vara medveten om att skärgårdarna är olika, och att det behövs skräddarsydda lösningar för att utveckla skärgården.
- 2. Samarbete och nätverk:** Utvecklingen av skärgården är en övergripande process som omfattar flera förvaltningsområden, organisationer och politiska sektorer. Många olika myndigheter verkar i skärgårds- och vattendragsområdena, bl.a. försvarsmakten, gränsbevakningsväsendet, polisen, de regionala räddningsverken, transport-, miljö- och fiskemyndigheterna, Forststyrelsen och Museiverket. Förutom myndigheter finns det också många lokala och regionala organisationer och föreningar som verkar i skärgårdsområdena. Utvecklingen av skärgården kräver samspel och samarbete, nätverk och partnerskap mellan alla olika aktörer på nationell, regional och lokal nivå.
- 3. Smart anpassning:** Genom approachen smart anpassning kan man analysera områdenas livskraft ur ett bredare perspektiv. Approachen utmanar de traditionella tillväxtindikatorerna, som bygger på ekonomiska aspekter. Principen om smart anpassning innebär att man beaktar människornas uppfattning om ett gott liv, som innefattar bl.a. delaktighet och trygghet, sociala nätverk och de olika dimensionerna av hållbar utveckling. När livskraftstänkandet utvidgas enligt principerna om smart anpassning måste skärgårdsområdena betraktas som pionjärer i fråga om hållbar utveckling och ett hållbart samhälle.
- 4. Större miljöansvar:** Hållbara och lokala lösningar belastar inte klimatet och miljön lika mycket. Lokal energiproduktion, digitala lösningar och den potential i fråga om delningsekonomi som identifierats i skärgården är bra exempel på åtgärder som utvecklar skärgårdarna i en hållbar och mer miljömedveten riktning. Alla utvecklingsåtgärder i skärgården ska vidtas med hänsyn till miljön.

Prioriteringsområden för verksamheten

Skärgårdsprogrammet kan delas in i fem prioriteringsområden.

- 1. Förbindelser och transporter:** Tillgänglighet skapar förutsättningar för livskraft och ett bra liv i de olika skärgårdsområdena.
- 2. Boende, med barn och unga som specialtema:** Skärgården ska utvecklas till en attraktiv livsmiljö och omgivning för människor i alla åldrar.
- 3. Näringar och tjänster:** En mångsidig näringsstruktur möjliggör utkomst i skärgården. Digitaliseringen utvidgar serviceutbudet i skärgården.
- 4. Skärgårdskultur:** Skärgården producerar välfärd för hela samhället.
- 5. Natur och miljö:** Värdet av skärgårdens natur och miljö identifieras. Välmående natur och vattendrag är en förutsättning för en livskraftig skärgård.

3 Skärgårdsprogrammet som en del av regional utveckling

Skärgårdspolitiken har fått en etablerad ställning som en del av helheten för regional utveckling, som består av sektorerna för stads-, landsbygds- och skärgårdspolitik. Skärgårdspolitiken har i praktiken stor betydelse när det gäller att lyfta fram skärgårdsfrågor och utöva strategisk påverkan. Resurserna för projektverksamhet, som finns till skärgårdspolitikens förfogande, är dock begränsade. För att främja projektverksamheten bör skärgårdspolitiken på bred front kopplas till utvecklingsprogram som gäller olika regioner och politiska sektorer och samarbeta med dem som genomför dessa utvecklingsprogram. Särskilt viktigt är det att det finns kopplingar till EU-finansierade utvecklingsprogram och till åtgärder och resurser för utveckling av landsbygden. Skärgårdsprogrammets utvecklingsmål sammanfaller exempelvis med målen i många sektorspecifika strategier, vilket innebär att skärgårdsprogrammets styrförmåga går i två riktningar: Å ena sidan bidrar främjandet av de sektorspecifika planerna också till att nå målen i skärgårdsprogrammet. Å andra sidan bidrar skärgårdsprogrammet till att "föra stafettpippen vidare" inom många viktiga delområden av samhällsutvecklingen.

Bild 1. Skärgårdsprogrammets kopplingar till fältet för regional utveckling

Eftersom skärgårdspolitikens resurser är begränsade är det viktigt att strukturfondernas, landsbygdsfondens, europeiska havs- och fiskerifondens och de lokala Leader-verksamhetsgruppernas mål är i linje med de mål som sätts upp för skärgårdspolitik. Dessutom är det viktigt att skärgårdarna anges som separata målområden i programmen på samma sätt som landsbygderna och städerna. I synnerhet den utvecklingsverksamhet som genomförs via Leader-verksamhetsgrupperna och landsbygdsfonden är viktig för skärgårdsområdena och för dem som bor i skärgården.

Skärgårdspolitikens spelar en viktig roll även i skärgårdskommunernas och skärgårdskommunernas livskraftspolitik. Centrala verksamhetsformer i detta avseende är att höra skärgårdarnas föreningar och stöda deras verksamhet samt att aktivera projektaktörer.

Organisationerna är betydande genomförare av utvecklingsprojekt på regional och lokal nivå och därmed nyckelaktörer i verkställandet av skärgårdsprogrammet. Inom regional utveckling stärker detta en växande trend, som går ut på att öka civilsamhällets roll, minska myndighetsstyrningen och uppmuntra aktörerna till överraskande projekthelheter som överstiger de etablerade samarbetsformerna. Det är således viktigt att skärgårdskommunerna och skärgårdsdelkommunerna anammar programmet och använder det som en motivering i sina utvecklingsprojekt, och att de ur programmet plockar ut argument för utvecklingen av sina skärgårdsområden.

4 Utveckling av skärgården

4.1 Tiden är rätt för att utveckla skärgårdarna

Trots att mycket har förändrats under de senaste decennierna kan man se framtiden an med tillförsikt i skärgårdarna. Förändringarna i arbetslivet, människornas livsstilar och värderingar ger en tro på skärgårdens livskraft. Pendlingen ökar och de genomsnittliga resorna till och från arbetet blir allt längre. Bland annat detta pekar på att specialiseringen på arbetsmarknaden leder till att efterfrågan på kompetent arbetskraft ökar utanför tillväxtcentrumens kärnområden. Att man identifierat fenomen såsom platsberoende arbete och multilokalitet, och att dessa fenomen blir allt vanligare, stärker även tron på att skärgårdsområdena utvecklas i en positiv riktning. Digitaliseringen leder in skärgårdarna på en tillväxtbana, eftersom möjligheterna till distansarbete och tillgången till service samt tjänsternas tillgänglighet förbättras. Vidare erbjuder den förändring i arbetslivet som följer av digitaliseringen och den tekniska utvecklingen nya inkomstmöjligheter, eftersom självsysselsättning och mikroföretagande blir allt vanligare i och med den s.k. plattformsekonomi. Följaktligen har allt fler människor flera inkomstkällor, och allt fler kan också smidigt balansera arbete och privatliv. Ett nytt fenomen som också kan nämnas är den urbana landsbygdsbefolkningen, som känner sig hemma både på landet och i stan.

Klimatförändringen, miljöriskerna och utmaningarna kring resursernas tillräcklighet ökar ovissheten och förändrar människornas värderingar och beteende i en riktning som gynnar skärgårdarna. Allt fler väljer att bo i skärgården i och med att boendet blir mångformigare och många betonar värden såsom säkerhet i vardagen, delaktighet och gemenskap i valet av bostad. Samma värden möter också boendebehoven hos unga människor som söker meningsfulla boendealternativ och hos äldre som värdesätter en högklassig boendemiljö. Den ökade miljömedvetenheten och trenden med ansvarsfull konsumtion förbättrar primärproduktionens och servicenäringarnas konkurrenskraft i skärgården exempelvis när efterfrågan på närproducerad mat och kultur- och naturturism ökar.

4.2 Skärgårdens befolkning, näringar och tjänster

Östersjön och alla insjöar gör Finland till det vattenrikaste landet i världen. Strandlinjen är splittrad och vattendragen labyrintartade och fulla med öar, som syns som små prickar på kartan. Strandlinjen är sammanlagt 336 000 kilometer lång, och det finns 179 000 öar som är större än en ar. En tiondel av Fastlandsfinlands yta är täckt av vattendrag, och alla Finlands kommuner präglas i viss mån av vattendragen. Även om målen i programmet gäller skärgårds- och vattendragsområdena som helhet, analyseras skärgårdens nuläge mer begränsat. I begränsningen har man utgått från definitionerna skärgårdskommuner och skärgårdsdelkommuner. Deras läge och indelning i fyra skärgårdsområden presenteras i bild 2.¹

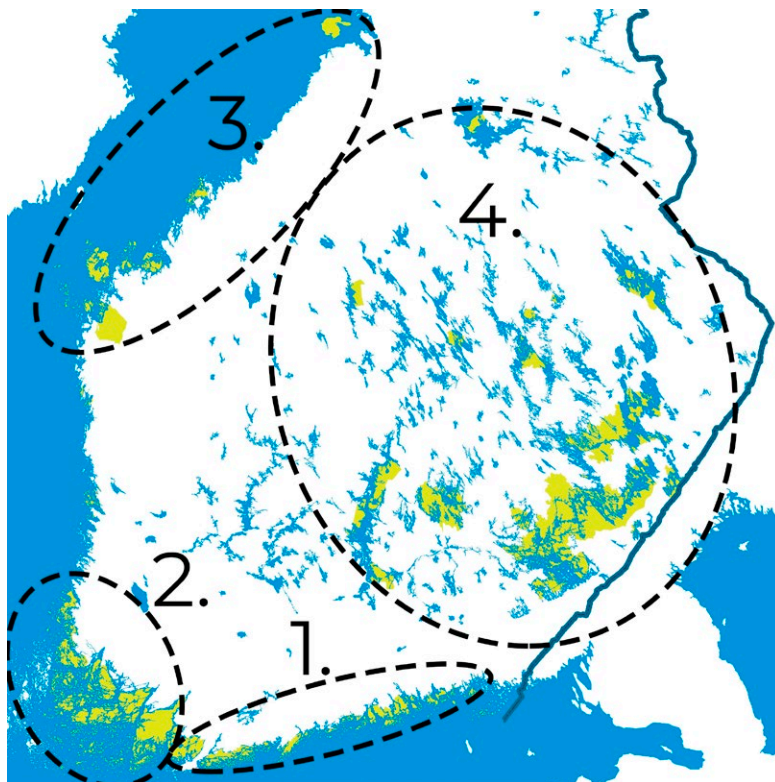

Bild 2. Skärgårdskommunernas och skärgårdsdelkommunernas skärgårdsdelar indelade i fyra skärgårdsområden: Finska viken (1), Sydvästra Finland (2), Österbotten (3) och Insjöfinland (4).

¹ För att identifiera skillnaderna mellan skärgårdsområdena har man delat in skärgårdskommunerna och skärgårdsdelarna av skärgårdsdelkommunerna i fyra större skärgårdsområden utifrån deras geografi och läge. Denna indelning har utnyttjats i datainsamlingen för statistik, enkäten Skärgårdens röst och de regionala workshoparna. Finska vikens skärgårdsområde omfattar skärgårdarna och kusten i Nyland och Kymmenedalen, Sydvästra Finlands skärgårdsområde omfattar skärgårdarna och kusten i Egentliga Finland och Satakunta, Österbottens skärgårdsområde omfattar skärgårdarna och kusten i landskapet Österbotten och i Norra Österbotten. Insjöfinlands skärgårdsområde omfattar skärgårdarna i sjösystemen i inlandet.

Fritidsbosättningen ger skärgården liv

År 2018 hade skärgårdskommunerna och skärgårdsdelarna av skärgårdsdelkommunerna cirka 69 000 invånare (tabell 1). Sedan år 2000 har skärgårdsbefolkningen minskat med en tiondel, dvs. med över 7 000 personer. En närmare analys ger dock vid handen att befolkningsutvecklingen i skärgårdarna varierar. Befolkningen har inte minskat i alla områden. Tvärtom har den ökat i en femtedel av skärgårdarna sedan millennieskiftet. Den största minskningen i skärgårdsbefolkningen har skett i Insjöfinland. I synnerhet avstånden och förbindelserna till centrumen verkar ha påverkat folkmängdsutvecklingen, vilket går helt i linje med den allmänna regionala utvecklingen. I närheten av städerna har skärgårdsbefolkningen ökat och i andra områden har den minskat.

Tabell 1. Skärgårdsbefolkningen specificerat enligt skärgårdsområde

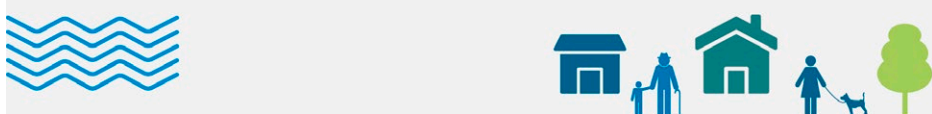

Skärgårdsbefolkning

Område	Antal skärgårdskommuner	Antal kommuner med skärgårdsdel	Antal invånare i skärgården 2018	Förändring av invånarantalet i skärgården 2000–2018
Finska vikens skärgård	0	10	7853	-605
Sydvästra Finlands skärgård	3	6	29573	-1092
Österbottens skärgård	2	4	11 285	6
Insjöfinlands skärgård	3	20	20 578	-6 073
Skärgården sammanlagt	8	40	69 289	-7764

Åldersstrukturen i skärgårdarna kan jämföras med landsbygden; befolkningen är i genomsnitt äldre jämfört med situationen i hela landet. En tredjedel (30 %) av skärgårdens invånare hör till gruppen äldre (över 64 år) och en sjättedel (17 %) till gruppen barn och unga (under 18 år). Jämfört med befolkningsutvecklingen i hela landet ökar andelen äldre bland skärgårdsbefolkningen, men ökningen sker i olika takt i de olika skärgårdsområdena. Insjöfinland och Österbotten representerar ytterligheterna i detta avseende: I Österbotten är gruppen barn och unga lika stor som gruppen äldre. Vardera utgör en fjärdedel av befolkningen. I Insjöfinland finns det däremot nästan tre gånger fler äldre jämfört med barn och unga.

Tabell 2. Invånare och bostäder i skärgården

Invånare och bostäder i skärgården (2017-2018)

Område	Bostäder (2017)	Fritidsbostäder (2017)	Folkmängd (2018)
Skärgården sammanlagt	40 189	79 677	69 289
Finska vikens skärgård	4 499	14 539	7 853
Sydvästra Finlands skärgård	17 310	26 663	29 573
Österbottens skärgård	5 475	7 675	11 285
Insjöfinlands skärgård	12 905	30 800	20 578
Finland	3 002 665	507 200	5 517 919
Den stadsnära landsbygden	190 473	126 929	385 023
Kärnlandsbygden	328 721	117 430	586 102
Glesbygden	167 332	214 922	277 936

/// På grund av det allt större antalet säsongsbosatta har det aldrig tidigare funnits lika mycket folk i skärgården som nu ///

Omkring en sjättedel av fritidsbostäderna i Finland, dvs. nästan 80 000, är belägna i skärgårdskommuner eller skärgårdsdelkommuner. Trots att andelen fast bosatta i skärgården har minskat har det totala antalet människor som tillbringar sin tid i skärgården ökat, i och med att fritidsbosättningen ökar stadigt. *Den ökande fritidsbosättningen har lett till att folkmängden i skärgården aldrig tidigare varit så stor som i dag.* Fritidsbosättningen stärker avsevärt livskraften i många skärgårdskommuner och skärgårdsdelkommuner. I flera mindre skärgårdskommuner finns det fler fritidsbosatta än fast bosatta (se bild 3). I Gustavs ökar folkmängden t.o.m. femfaldigt under säsongen för fritidsbosättning. En analys per skärgårdsområde visar att fritidsbosättningen spelar en särskilt viktig roll i Insjöfinland. Av alla cirka 172 000 fritidsbosatta i skärgårdskommunerna och skärgårdsdelkommunerna har hälften (86 000) en fritidsbostad i Insjöfinland.

Andelen fritidsbosatta av kommunens invånarantal år 2018

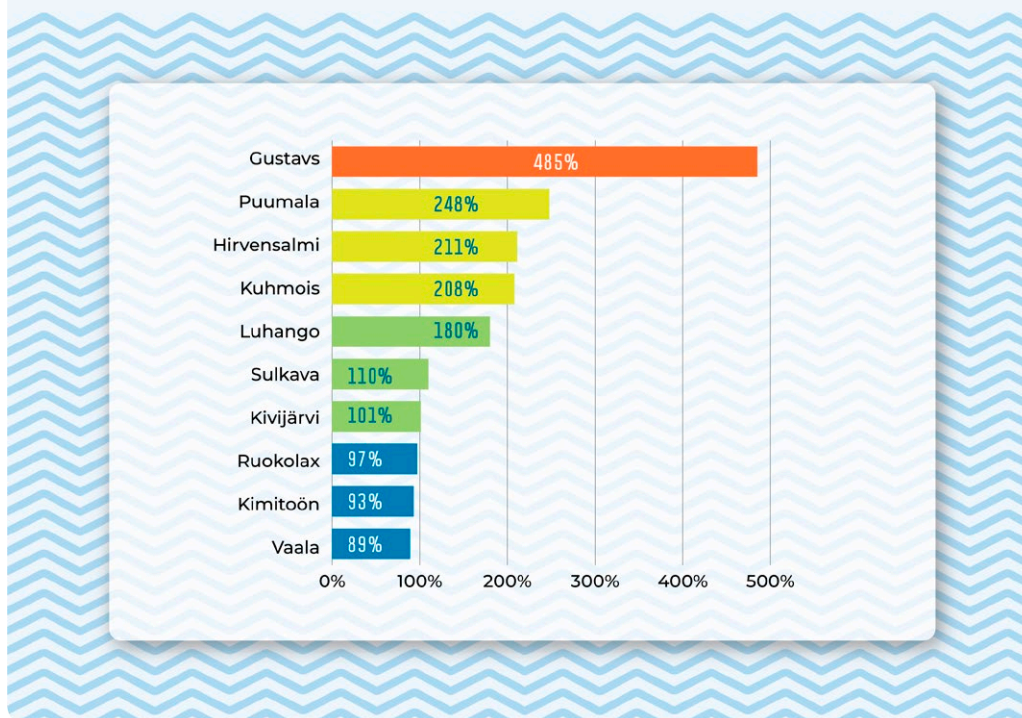

Bild 3. Skärgårdskommuner och skärgårdsdelkommuner som har det största antalet fritidsbosatta från andra kommuner i förhållande till folkmängden.

Turismen är en av skärgårdarnas tillväxtfaktorer

Den minskande befolkningen, förändringen i näringsstrukturen och digitaliseringen i arbetslivet återspeglar sig också i utvecklingen i fråga om arbetstillfällen i skärgården. Arbetstillfällena har minskat i skärgårdsområdena bortsett från några undantag. Under åren 2000–2017 försvann sammanlagt 1 100 arbetstillfällen i skärgården, då man beaktar alla branscher, och de flesta av dem fanns i Insjöfinland. Förändringen i näringsstrukturen återspeglar sig särskilt i utvecklingen av de traditionella näringarna i skärgården, dvs. jord- och skogsbruk samt fiske. När det gäller arbetstillfällena inom primärproduktionen har nästan vart åttonde arbetstillfälle, i Insjöfinland vart femte, försvunnit under åren 2007–2017. De mest betydande sektorerna i skärgårdsområdena är industrin samt social- och hälsovårdstjänsterna. Andra betydande sektorer är den offentliga förvaltningen och försvaret i Finska viken samt jord- och skogsbrukssektorn och fiskerisektorn i Österbotten och Insjöfinland.

En tillväxtsektor i skärgårdsområdena är turismen (hotell- och restaurangbranschen), inom vilken antalet arbetstillfällen har ökat med 50 procent under åren 2007–2017. Hälften av de 270 nya arbetstillfällena inom resebranschen har uppkommit i Sydvästra Finland. Trots att resebranschen har vuxit står den ändå för en ganska anspråkslös andel av alla arbetstillfällen i skärgårdsområdena, cirka 5 procent. Det bör emellertid noteras att eftersom det är fråga om en säsongbetonad bransch syns inte alla arbetstillfällen inom hotell- och restaurangbranschen i statistiken över arbetstillfällen, som redogör för situationen i slutet av rapporteringsåret. Om somrarna lider hotell- och restaurangföretagen i skärgården under högsäsongen snarare av brist på arbetstagare. En fingervisning om tillväxten inom resebranschen ger antalet passagerare på förbindelsebåtarna, som har ökat med över 30 000 passagerare (17 %) under åren 2009–2017. De största antalen passagerare finns på populära resrutter såsom Lilla ringvägen och Stora ringvägen, Utö och Kotka-Pyttis.

Förändringen i näringsstrukturen och på arbetsmarknaden återspeglar sig också i pendlandet. En allt större del av skärgårdsborna arbetar i en annan kommun än där de bor. Skärgårdsborna i Österbotten toppar pendlingsstatistiken: varannan invånare arbetar utanför sin hemkommun. Av skärgårdsborna i Insjöfinland arbetar endast en tredjedel utanför sin hemkommun. I alla skärgårdsområden finns största delen av alla arbetsplatser (ca 70 %) på högst 20 kilometers avstånd.

Tabell 3. Branschernas andel av arbetstillfällena i skärgården

Branschens andel av arbetstillfällena i skärgården, % (2017)

Område	Jord- och skogsbruk samt fiske- rinäringen	Industrin	Bygg- branschen	Detalj- handel *	Hotell- och restaurang- branschen	Offentlig förvaltning och landets försvar **	Social- och hälsovårds- tjänster
Skärgården sammanlagt	9,5	16,5	8,8	4,9	4,6	7,3	16,8
Finska vikens skärgård	7,5	3,9	12,1	2,5	7,1	32,4	8,3
Sydvästra Finlands skärgård	6,5	17,6	9,9	6,3	4,7	4,0	19,2
Österbottens skärgård	11,9	20,1	8,7	4,3	2,4	3,1	18,4
Insjöfinlands skärgård	14,0	18,6	5,7	4,1	4,5	3,6	16,0
Finland	2,4	12,6	6,8	6,0	3,7	4,7	16,6
Den stadsnära landsbygden	11,5	17,0	12,1	4,7	3,2	3,1	17,9
Kärnlandsbygden	12,6	22,2	7,9	5,5	3,2	3,5	16,7
Glesbygden	18,1	12,8	7,1	5,4	4,8	5,5	16,8

* exkl. handel med motorfordon och motorcyklar
** obligatorisk socialförsäkring

Tillgången till service varierar

Tillgången till service, såsom skolor och dagligvarubutiker, varierar stort mellan de olika skärgårdsområdena. År 2018 fanns det sammanlagt 53 lågstadieskolor, 19 högstadieskolor och 5 gymnasier i skärgårdsområdena. Hälften av skärgårdsskolorna är belägna i Sydvästra Finland. Likaså ligger närmare hälften av alla 82 butiker i skärgårdsområdena i Sydvästra Finland. Tack vare det tätare servicenätet och de kortare avstånden är tillgången till service bäst i Österbotten och Sydvästra Finland. I Insjöfinland är avstånden däremot längre och servicenätet glesare, och därför är tillgången till service avsevärt sämre där. Tillgången till natur och rekreationsområden är av högsta kvalitet i alla skärgårdsområden. I praktiken bor varje skärgårdsbo högst en kilometer från ett rekreationsområde.

Tabell 4. Rekreatiomsområden i skärgården

Rekreatiomsområden i skärgården (2018)

Område	Närliggande områden som lämpar sig för rekreation	Omfattande områden som lämpar sig för rekreation	Befolkningens avstånd från närliggande rekreatiomsområde, %			Befolkningens avstånd från omfattande rekreatiomsområde, %	
			Max. 300 m	Max. 500 m	Max. 1000 m	Max. 1000 m	Max. 2000 m
Skärgården sammanlagt	888 723	847 302	97	100	100	99	100
Finska vikens skärgård	80 859	73 182	96	99	100	98	100
Sydvästra Finlands skärgård	179 714	161 112	98	100	100	99	100
Österbottens skärgård	104 971	101 241	96	99	100	97	100
Insjöfinlands skärgård	523 178	511 768	97	100	100	98	100

Digitala tjänster kräver fungerande datakommunikations- och telefonförbindelser. Tillgången till datakommunikationsförbindelser kan grunda sig antingen på ett fast optiskt fibernät eller på ett mobilnät. Ungefär varannan invånare i skärgårdsområdena har tillgång till optisk fiber, men tillgången varierar från en kommun till en annan. I en del kommuner har så gott som alla fast bosatta tillgång till optisk fiber, men det finns också kommuner som inte låtit bygga något optiskt fibernät alls.

Skärgårdsnaturen är rik och mångsidig. Flera skärgårds- och vattendragsområden kan betraktas som en skattkammare av kulturmiljöer och kulturbiotoper. Det finns flera skärgårdsområden bland våra nationellt värdefulla landskapsområden och byggda kulturmiljöer.

Tabell 5. Kulturmiljöer i skärgården

Kulturmiljöer i skärgården (2017)

Område	Nationellt betydande byggda kulturmiljöer		Nationellt värdefulla landskapsområden
	Objektens areal, ha	Antal byggnader	Objektens areal, ha
Skärgården sammanlagt	45 144	9 622	96 434
Finska vikens skärgård	7 472	3 257	8 907
Sydvästra Finlands skärgård	3 920	2 160	27 576
Österbottens skärgård	26 752	3 186	50 999
Insjöfinlands skärgård	7 000	1 019	8 953

Skärgårdstrafikens många former

Skärgårdstrafiken sköts med hjälp av färjor och vägfärjor, förbindelsebåtar och privata landsvägsfärjor. Förbindelsebåts trafiken i skärgården har varit avgiftsfri alltsedan 2009. De 16 förbindelsebåtsrutterna täcker så gott som alla öar med fast bosättning i Skärgårdshavet och Finska viken som saknar fast vägförbindelse. Antalet passagerare och fordon inom förbindelsebåtstrafiken har ökat med omkring en femtedel under åren 2009–2017. Antalet passagerare har ökat särskilt på de populära turistrutterna.

Det finns 40 färjelägen på allmänna vägar, och majoriteten av dessa finns i Sydvästra Finland och i Insjöfinland. Av alla 21 privatvägsfärjor trafikerar 14 i Insjöfinland och 5 i Sydvästra Finland. Antalet fordon som transporteras av landsvägsfärjor varierar stort. Efterfrågan är störst på de färjor som har stora volymer av såväl pendling och kommersiell trafik som sådan trafik som hänför sig till turism och fritidsboende.

Tabell 6. Skärgårdstrafiken

Skärgårdstrafik (2017)

Område	Förbindelse- fartygsrutt passagerare	Förbindelse- fartygsrutt fordon	Landsvägsfärja Fordons- transporter	Färja vid enskild väg Fordons- transporter
Sydvästra Finlands skärgård	160 849		1 845 273	
Finska vikens skärgård	52 487		86 545	
Sammanlagt	213 336	51 802	3 893 657	230 913

4.3 Skärgårdsbefolkningens åsikter

Vid beredningen av programmet genomfördes en enkät bland dem som bor och tillbringar sin fritid i skärgården. Den tvåspråkiga enkäten förmedlades med hjälp av olika aktörer till målgrupperna som en öppen internet-länk i januari 2020. Enkäten upplevdes vara intressant, och den besvarades flitigt (2 001 svar). De flesta respondenterna var fast bosatta eller fritidsbosatta i skärgården och var i arbetslivet eller pensionerade. Resultaten av enkäten Skärgårdens röst visar vad skärgårdsbefolkningen anser vara skärgårdens styrkor, smärtpunkter och utvecklingsbehov, och denna information utnyttjades på många sätt i beredningen av programmet.

Enligt skärgårdsbefolkningen är skärgårdens huvudsakliga styrka den trivsamma och trygga boendemiljön. Andra viktiga styrkor som lyfts fram är naturvärdena, gemenskapskänslan och miljövänligt boende. Dessa styrkor som hänför sig till boendemiljön överlappar också varandra; gemenskapskänslan bidrar till större trygghet och naturvärdena förbättrar trivsamheten. Den största fördelen med att bo i skärgården anses vara naturen: vattendragen och närheten till dessa, skogarna, den rena luften och andra naturrelaterade aspekter. Även lugnet i skärgården, dvs. tystnaden, mindre stress och exempelvis mörkret värdesätts högt. Andra positiva sidor med att bo i skärgården anses vara gemenskapskänslan samt möjligheten att utöva hobbyer i naturen, såsom båtliv, fiske, bär- och svamplockning samt vandringar i naturen.

Resultaten från enkäten Skärgårdens röst ger i sin helhet en positiv bild av skärgårdsbefolkningens nöjdhet när det gäller infrastrukturen och tillgängligheten. Största delen anser att väg- och datakommunikationsförbindelserna samt elförsörjningssäkerheten är på en tillräcklig nivå. Omkring en femtedel av skärgårdsborna upplever dock att det finns mycket rum för förbättring på dessa punkter. De anser att vägarna måste fås i skick och samtidigt göras säkra. Respondenterna efterlyser bättre datakommunikationsförbindelser, framför allt för att invånarna ska kunna anlita tjänster och sköta sitt arbete på ett ändamålsenligt sätt.

Skärgårdsbefolkningen anser att vatten- och avloppstjänsterna och den kommunala avfallshanteringen huvudsakligen fungerar väl, inklusive sjötrafikförbindelserna, men även dessa delområden av infrastrukturen är förknippade med vissa utvecklingsbehov. Man kan dessutom se vissa, delvis även betydande, skillnader mellan olika regioner och enskilda invånare när det gäller nöjdheten med infrastrukturen och tillgängligheten. Beträffande vatten- och avloppstjänsternas och den kommunala avfallshanteringens funktion anser i synnerhet de fritidsbosatta i Österbottens och Finska vikens skärgård att det finns rum för förbättring. I Insjöfinland är man nöjdare med färj- och vägfärjförbindelserna, framför allt jämfört med skärgårdsborna i Österbotten. Nationellt sett är den fritidsbosatta befolkningen i skärgården nöjdare än den fast bosatta befolkningen, framför allt med landsvägstrafikförbindelserna.

Respondenterna upplever också att det finns vissa utmaningar med att bo och arbeta i skärgården. De största utvecklingsbehoven gäller tillgången till service och det faktum att de offentliga och privata tjänsterna flyttas allt längre bort från skärgården. Mest utmanande är situationen för dem som inte har möjlighet att använda egen bil. Den allra sämsta sidan med att vara fast bosatt eller fritidsbosatt i skärgården anses de facto vara de långa avstånden till tjänster och arbete. Resorna till hälso- och sjukvård, arbete och skolan blir långa och orsakar betydande resekostnader. Ibland påverkas färdmöjligheterna också av att färje- eller förbindelsebåtstrafiken fungerar dåligt och är sårbar under menföre. Utmaningarna när det gäller trafik och transport påverkar i väsentlig grad förutsättningarna att bo och arbeta i skärgården, säkerheten och barnfamiljernas vardag. Generellt sett är den fritidsbosatta befolkningen nöjdare med den offentliga servicen än den fast bosatta befolkningen. En regional analys visar att det finns mest rum för utveckling av tillgången till offentlig service i Finska viken.

För en del av skärgårdsbefolkningen orsakar byråkratin kring byggande i viss mån hinder. I detta avseende finns det stora regionala skillnader; byggprojekt anses löpa smidigast i Österbottens skärgård och vara mest komplicerade i Finska viken. Man kan också se stora skillnader mellan skärgårdsbornas och sommargästernas upplevelser. I Österbottens skärgård är de fast bosatta klart nöjdare än sommargästerna när det gäller byggprocessens smidighet inklusive bygglov och planering. I Finska viken är situationen helt den motsatta när det gäller de fast bosatta skärgårdsbornas och sommargästernas attityder till byggprocessens smidighet.

Skärgårdsbornas syn på skärgårdsorternas förutsättningar för en smidig vardag 1/2

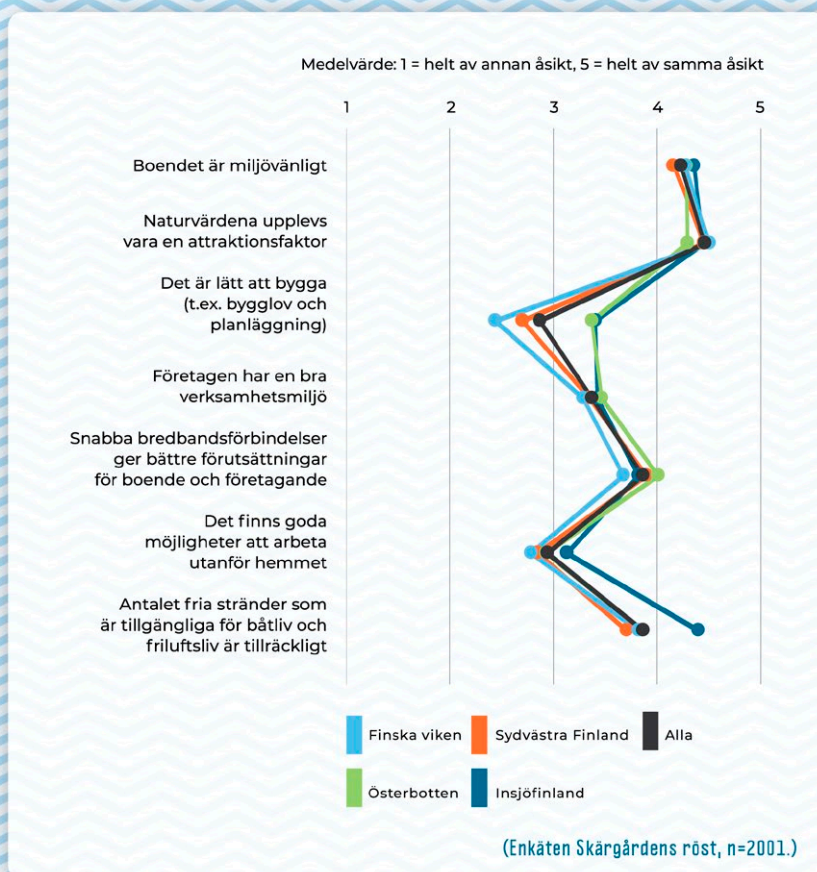

Bild 4. Skärgårdsbefolkningens åsikter om påståenden som gäller skärgårdsorterna 1/2. (Enkäten Skärgårdens röst, n=2001.)

Skärgårdsbornas syn på skärgårdsorternas förutsättningar för en smidig vardag 2/2

Bild 5. Skärgårdsbefolkningens åsikter om påståenden som gäller skärgårdsorterna 2/2. (Enkäten Skärgårdens röst, n=2001.)

I enkäten Skärgårdens röst samlade man också in åsikter om vad man i fortsättningen bör fokusera på inom de olika delområdena av skärgårdens utveckling. Det största utvecklingsbehovet när det gäller den offentliga servicen och förbindelserna visade sig vara att trygga tillgången till offentlig service. Skärgårdsbefolkningen anser att särskilt kommunerna bör vidta åtgärder för att trygga en basnivå för servicen. Ett annat viktigt delområde anses vara att utveckla tillgången till offentlig service för fritidsbosatta och digitala lösningar för serviceproduktionen. Andra viktiga utvecklingsbehov som nämns är behovet av att förbättra förbindelsebåts-, färj- och datakommunikationsförbindelserna. Goda förbindelser anses vara av central betydelse för att trygga jämlikheten och livskraften i skärgården.

Skärgårdens röst för fram viktiga utvecklingsobjekt även med tanke på arbets- och näringslivet. Inom detta delområde anser skärgårdsbefolkningen att det är viktigt att skapa förutsättningar för företag och näringsverksamhet och att främja platsberoende arbete. Utvecklingsbehoven i fråga om boende handlar helt klart om att trygga den befintliga fasta bosättningen och locka nya fasta bosatta. Viktiga metoder när det gäller det senare är att ta fram nya boendelösningar i kombination med goda distansarbetsmöjligheter. Till de viktigaste utvecklingsobjekten inom miljö och hållbar utveckling hör vattenvård samt istandsättning och skötsel av byggarvet och kulturlandskapet. Den rena och unika skärgårdsnaturen med dess kulturlandskap anses vara ett viktigt tema som man bör värna om även med hjälp av skärgårdsprogrammet.

Enkäten Skärgårdens röst visar klart och tydligt att det finns många fördelar med att bo och tillbringa fritiden i skärgården. Skärgården betraktas som en trivsamt och trygg boendemiljö där man framför allt kan njuta av närheten till naturen, vattendragen, lugnet samt olika naturrelaterade aktiviteter och hobbyer. Dessa särdrag upplevs höra till skärgårdens styrkor, och dagens trender visar att dessa styrkor kommer att bli ännu mer betydande för dem som bor och vistas i skärgården under de kommande åren. Som helhet kan det konstateras att skärgården erbjuder goda förutsättningar för en smidig vardag för de klart flesta skärgårdsborna (se bild 6).

Skärgårdsbornas syn på skärgårdsorternas förutsättningar för en smidig vardag

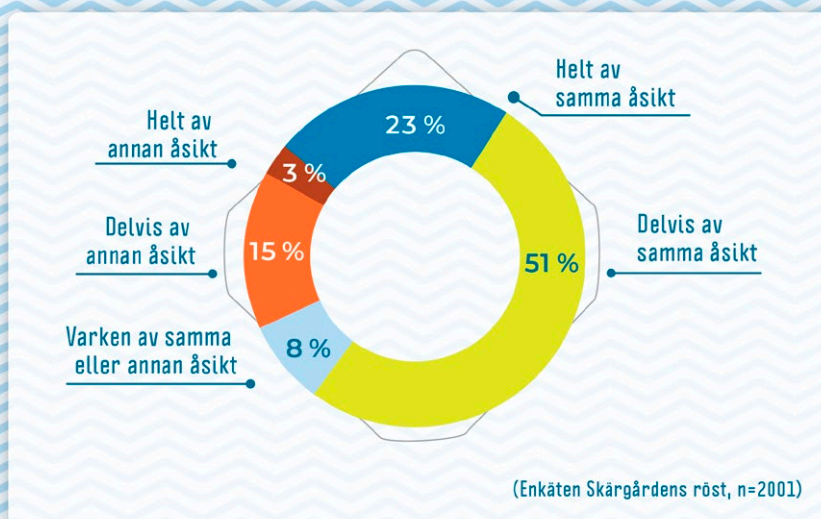

Bild 6. Skärgårdsbefolkningens åsikter om vilka förutsättningar skärgårdsorterna erbjuder för en smidig vardag. (Enkäten Skärgårdens röst, n=2001.)

5 ”Människornas skärgård”

I den framtida utvecklingen av skärgårdsområdena framhävs de teman och riktlinjer som framgår av bild 7 nedan. De viktigaste innehållen inom varje tema har lyfts fram som prioriteringsområden i utvecklingsarbetet. Temana och prioriteringsområdena har definierats under programarbetets gång.

Nedan redogörs för riktlinjerna och temana för utvecklingsarbetet. Under varje tema presenteras de viktigaste målsättningarna. Det krävs såväl politiskt påverkansarbete, aktivt framförande av skärgårdens perspektiv som konkreta handlingar för att målsättningarna ska uppnås. Skärgårdsdelegationen planerar sin egen verksamhet så att verksamheten och åtgärderna stöder de målsättningar som presenteras i programmet. För att målen ska nås måste aktörer inom såväl den offentliga och den privata sektorn som den tredje sektorn bidra med en insats, med andra ord bl.a. centralförvaltningen, olika myndigheter på nationell nivå, regionalförvaltningen, kommunerna samt företag, organisationer, föreningar och enskilda aktörer.

Bild 7. Utveckling av skärgårds- och insjöområden 2020-2023

5.1 Riktlinjer

Riktlinjerna bakom skärgårdsprogrammet är övergripande, beskriver verksamheten och beaktas i implementeringen av programmet.

5.1.1 Lokala utgångspunkter – utnyttjande av skärgårdarnas styrkor

Platsbaserad utveckling hör till de övergripande verksamhetsprioriteringarna i skärgårdsprogrammet och utgör således en central metod för utveckling av skärgårdarna. Platsbaserad utveckling bygger på att identifiera och utnyttja lokala resurser med beaktande av de lokala behoven och olika förändringar och utmaningar i omvärlden. Skärgården kan således via de lokala möjligheterna definieras som en mångsidig plats, som utvecklas bland annat av lokala aktörer och invånare. Grundtanken är att aktörerna, företagen och invånarna i området bäst känner till de lokala förhållandena.

Platsbaserad utveckling går ut på att flexibelt anpassa förvaltnings- och servicesystemen till de lokala förhållandena. Strävan är att stärka strukturerna för en smidig vardag och förbättra livskvaliteten samt att överlag förbättra de lokala ekonomiernas förmåga att agera mer självständigt som en del av större nätverk för utveckling och kompetens.

Centrala mål inom platsbaserad utveckling är att rikta utvecklings- och stödåtgärder noggrant, direkt och snabbt så att de möter de lokala behoven och att utveckla samarbete på eget initiativ.

5.1.2 Samarbete och nätverk

Med partnerskap avses samarbete mellan aktörer, organisationer och personer samt ett nytt sätt att organisera samarbetet. Det kan handla om samarbete mellan den privata och den offentliga sektorn, ett lokalt initiativ, samarbete mellan kommuner och regioner samt tillämpning av EU:s princip om partnerskap. Begreppet partnerskap betraktas som en metafor för gott samarbete. Parallellt med begreppet partnerskap har man använt begreppet utvecklingsnätverk, som i första hand bygger på utveckling med många aktörer.

Resultatrik utveckling av skärgårdarna bygger på partnerskap, samarbete och nätverk. Samarbetets betydelse framhävs särskilt i innovativa nya initiativ, med hjälp av vilka man bl.a. engagerar alla fast bosatta och fritidsbosatta i skärgården, utökar samarbetet mellan skärgårdsområdena och utvecklingsåtgärderna, bygger upp ett varumärke för skärgårdarna samt stärker öarnas turismmarknadsföring.

Utvecklingen av skärgården är en övergripande process som omfattar flera förvaltningsområden, organisationer och politiska sektorer. För att denna helhet ska kunna hanteras

måste man arbeta över sektorsgränserna och exempelvis ändra projektfinansieringen så att den sträcker sig över NTM-centralsområdena och landskapsgränserna. Partnerskapen främjar åtgärdernas slagkraft och engagerar olika förvaltningsområden och aktörer till att vidta utvecklingsåtgärder.

5.1.3 Smart anpassning

Skärgården representerar de finländska regionerna i all deras brokiga mångfald. Följaktligen är också skärgårdsområdenas framtidsutsikter mångsidiga, och utvecklingen av dem kan inte grunda sig enbart på mål som bygger på kontinuerlig tillväxt. Den minskande befolkningen gäller även skärgårdarna och är ett problem som borde lösas i första hand genom ekonomiskt tillväxt och utvecklingsåtgärder samt lösningar som attraherar nya invånare till skärgårdarna. Samtidigt strävar kommunerna efter att anpassa sig till situationen genom att skära ned på den offentliga servicen och infrastrukturen så att den möter den minskande befolkningens behov.

Till stöd för tillväxttänkandet behövs det intelligens och en kunskapsbas som också beaktar förändringen i regionstrukturen och de förändringstryck som följer av klimatförändringen. Detta förutsätter ett anpassningsbart, kreativt och flexibelt tänkesätt om hur man kan stärka och trygga livskraften exempelvis när den fasta bosättningen minskar, befolkningen åldras eller fiskbestånden försvagas. Smart anpassning handlar om att man också i sådana skärgårdsområden som präglas av en minskande och åldrande befolkning lär sig att hantera förändringen och söka nya möjligheter.

Skärgårdarnas livskraft bestäms inte enbart utifrån faktorer som hänför sig till näringsverksamhet och ekonomi, utan också utifrån mjukare faktorer såsom livsmiljö, gemenskap och kultur. För att skärgårdarna ska kunna betraktas som livskraftiga ska de erbjuda såväl näringsidkare som alla dem som bor och vistas i skärgårdarna en bra livsmiljö. I denna ekvation består livskraften av ett balanserat utnyttjande av skärgårdens ekonomiska, miljömässiga, sociala och kulturella kapital.

5.1.4 Större miljöansvar

Miljöansvar innebär att de åtgärder som vidtas för att utveckla skärgårdarna ger akt på vattendragens tillstånd och kulturmiljön och ett hållbart utnyttjande av dessa. Ett miljömedvetet verksamhets sätt har två dimensioner. För det första kräver det att man fokuserar på och känner till vad olika val som görs i samband med politiska åtgärder och utvecklingsprojekt innebär för naturen och kulturen i skärgården. För det andra kräver det att man i beslutsfattande som gäller skärgården prioriterar sådana åtgärder som har en positiv inverkan på naturen och kulturen i skärgården.

Miljöansvaret sprids via praktiska exempel, och skärgårdarna kan vara ett föredöme för andra. Skärgårdsborna har ett erfarenhetsbaserat empatiskt förhållande till naturen och kulturmiljön, och en förmåga att notera konsekvenser som drabbar dessa. Därför skapar skärgårdskulturen och det förhållande till naturen som den innefattar förutsättningar för ett miljöansvar som bygger på delaktighet och initiativkraft. Det förbättrar invånarnas möjligheter att påverka och åstadkomma förändringar i sin egen livsmiljö.

I skärgårdarna ska miljöansvar ingå i företagets verksamhetsmodell. Miljöansvar uppnås genom kunskap, erfarenheter och egna handlingar. I detta syfte erbjuder skärgårdarna ett perfekt objekt och en grund för övergripande lärande. Inom företagsverksamheten spelar naturturismen en central roll med tanke på främjandet av miljöansvar och även skyddet av skärgårdarnas känsliga natur. Naturturismen, liksom all annan turism, ska i skärgårdarna ske enligt principerna för hållbart utnyttjande och med respekt för naturen.

5.2 Skärgårdsprogrammets teman

Utifrån materialet för skärgårdsprogrammet har man fastställt de viktigaste temana för arbetet med att utveckla och uppnå det goda livets skärgård.

5.2.1 Förbindelser och transporter i skärgården

Tillgänglighet är en grundläggande förutsättning för ett livskraftigt område. Ur skärgårdens perspektiv finns det två viktiga dimensioner av tillgänglighet, nämligen inre och yttre tillgänglighet. Ur den fast bosatta befolkningens synvinkel spelar områdets inre tillgänglighet, dvs. tillgängligheten i fråga om service och arbetsplatser, en central roll. Ur turistnäringens synvinkel är den yttre tillgängligheten viktig, dvs. att skärgårdsområdena är lättillgängliga för personer från andra orter i Finland och från andra länder. God tillgänglighet och fungerande förbindelser är viktiga faktorer också med tanke på säkerheten och försörjningsberedskapen.

Tillgängligheten i fråga om service och arbetsplatser kan vara en faktor som gör det möjligt att bo i skärgården och som därmed kan attrahera nya och hålla kvar befintliga invånare. Däremot är dålig tillgång till service och ovisshet om den framtida tillgången till service faktorer som gör det svårt att bo i skärgården. Tillgängligheten i fråga om service och arbetsplatser är beroende både av deras läge och av trafiksystemet. I och med att servicenätverket har bantats ned är tillgången till service allt mer beroende av trafiksystemets funktion. Behovet av att ta sig över och runt vattendrag hör till skärgårdens särdrag och kräver specialåtgärder inom trafiksystemet.

När det gäller skärgårdens tillgänglighet är skärgårdstrafikens, dvs. förbindelsebåtarnas, landsvägsfärjornas och de privata väglagsfärjornas, funktion av avgörande vikt. Förbindelsebåtarna och landsvägsfärjorna finansieras helt och hållet av staten. I fråga om privata väglagsfärjor står staten för 80 procent av kostnaderna. Resten av kostnaderna betalas av väglagen. Kommunerna kan om de så vill hjälpa väglagen genom att stå för en del av färjkostnaderna.

Trots att antalet passagerare inom förbindelsebåttrafiken har ökat, är utnyttjandegraden på vissa förbindelsebåtsrutter låg. Förbindelsebåtarnas transportprestationer bör optimeras så att de motsvarar efterfrågan och för att minska trafikutsläppen. Såväl förbindelsebåttrafiken som landsvägsfärjtrafiken drivs huvudsakligen med föråldrad flotta. Genom att förnya flottan och utnyttja landström och andra alternativa drivkrafter kan man minska på utsläppen, men detta är ofta utmanande för små serviceproducenter som måste hålla sig inom ramarna för serviceavtalen. För att man så fort som möjligt ska kunna övergå till hybridfartyg och fartyg som drivs med el till hundra procent måste avtalsperioderna för förbindelsebåts- och landsvägsfärjtrafiken vara tillräckligt långa, och avtalen måste främja inte bara en kostnadseffektiv verksamhet utan också minskade utsläpp.

Ur turistnäringens synvinkel är det synnerligen viktigt att skärgården är lättillgänglig på ett bekvämt sätt för människor som bor på andra orter i Finland och i andra länder, eftersom resan i sig redan är en del av upplevelsen. Vid sidan av trafikinfrastrukturens funktion spelar trafik tjänsternas tillgänglighet samt resekedjans funktion mellan olika transportformer en central roll när det gäller turismen (MaaS)². En annan faktor som gör skärgårdsturismen attraktiv är att också kunder som saknar bil och båt kan komma ut i skärgården så smidigt som möjligt. I detta avseende har kollektivtrafiken, de övriga trafik tjänsterna och möjligheterna att hyra transportmedel en avgörande roll. Båtlivet utgör en naturlig del av skärgårdsturismen, vilket innebär att resmålen och tjänsterna måste vara lättillgängliga även sjöledes. Båtlivsinfrastrukturen, hamnätverket och servicenätet eller bristen på dessa spelar en betydande roll i bedömningen av olika skärgårdsområdets attraktionskraft som båtlivs- och turistmål.

Med tillgänglighet avses också tillgänglighet med hjälp av datakommunikationsförbindelser. Tillgången till digitala tjänster och platsberoende arbete kräver fungerande datakommunikationsförbindelser och transporttjänster. Utöver detta möjliggör digitala förbindelser en nästan gränslös tillgång till olika tjänster. Datakommunikationsförbindelserna har fått allt större betydelse, inte minst i och med de restriktioner som coronaviruset medförde, då en miljon finländare snabbt övergick till distansarbete och skolorna till distansundervisning. Samtidigt ökade behovet av digitala tjänster avsevärt. Platsberoende arbete har visat sig vara populärt, och antagligen kommer allt fler att fortsätta arbeta på

2 Mobilitet som tjänst (Mobility as a Service, MaaS): en övergripande trafik tjänst vars syfte är att erbjuda omfattande trafik tjänster utan att man måste äga och använda egen bil.

distans även efter att restriktionerna upphävs. Platsberoende arbete kan ha stor betydelse på lokalt plan, vilket man bör beakta i skärgårdsområdena exempelvis genom att utveckla sådana samlingslokaler som blivit allt vanligare i städerna. I konceptet kombineras personliga arbetsuppgifter och ett gemensamt arbetsrum som är avsett för nätverkande.

Även de digitala tjänsterna verkar ha kommit för att stanna. Utan snabba och funktions-säkra datakommunikationsförbindelser är verksamhetsförutsättningarna i skärgården svaga. Datakommunikationsförbindelserna kan i praktiken erbjudas antingen som fast optisk fiber eller som mobilförbindelser, beroende på vilketdera alternativet som är ändamålsenligast för respektive område. I Insjöfinland och på kusten är en fast förbindelse ett realistiskt alternativ, men längre ut till havs och i insjöskärgårdarna är en mobilförbindelse många gånger den mest praktiska lösningen. För att mobilförbindelserna ska motsvara arbets- och servicebehoven gäller det att se till att nätkapaciteten räcker till även under semesterperioder, då nätanvändningen är som störst i skärgården i och med den stora fritidsbosättningen och turistsäsongen.

Förbindelser och transporter i skärgården: de viktigaste målen

- Trygga skärgårdsområdenas tillgänglighet;
 - Vidareutveckla skärgårdstrafiken så att den tjänar alla skärgårdsbors behov: såväl alla fast bosatta och fritidsbosatta i skärgården som företagarna och turisterna
 - Säkerställa en avgiftsfri, fungerande och passagerarvänlig förbindelsebåtstrafik
 - Säkerställa att landsvägsfärjornas turtäthet möjliggör fast bosättning, pendling och företagsutveckling året runt i skärgården
 - Förbättra skärgårdens tillgänglighet för de användargrupper som saknar egen bil och båt
 - Förbättra datakommunikations- och telefonförbindelsernas funktion i skärgården
- Utveckla skärgårdstrafiken med beaktande av miljökraven, säkerheten och olika användargrupperns behov
- Säkerställa att de som bor bakom en privatvägsfärja har en likvärdig ställning jämfört med den övriga befolkningen i skärgården
- Utveckla båtlinjerna längs hela kusten bl.a. genom att utvidga ett ändamålsenligt hamn- och servicenätverk.
- Främja skärgårdstrafikens säkerhet: förbättra vägarnas skick, bygga gång- och cykelvägar samt fästa vikt vid trafikshastigheterna. Beakta förutsättningarna för utryckningsfordons framkomlighet i skärgården.

5.2.2 Boende, barn och unga

Boende

För dem som bor i skärgården är det viktigt att vardagen rullar på smidigt med beaktande av särförhållandena i området. Det är klart att samma tjänster inte kan vara tillgängliga överallt i skärgården på samma sätt som i kommun- och stadscentrumen. En viss basservice bör man dock kunna trygga för att skärgårdsboendet ska bli ett attraktivt alternativ för människor som söker nya lösningar för sitt boende.

Främjande av multilokalitet och därtill platsberoende arbete upplevs vara viktigt med tanke på målet att stärka skärgårdsområdenas livskraft. Platsberoende arbete gör det möjligt att arbeta, bo och verka på flera orter. Det kan exempelvis förbättra möjligheterna att bo i skärgården eller flytta till den ort där man har sin stuga. Platsberoende arbete kan också göra det möjligt att avancera i karriären utan att byta hemort. När det gäller platsberoende arbete är datakommunikationsförbindelserna på många orter fortfarande otillräckliga med avseende på täckning och kapacitet, och det har därför inte varit möjligt att på ett heltäckande sätt flexibelt kombinera boende och arbete. Staten, kommunerna och den privata sektorn måste tillsammans skapa förutsättningar för platsberoende arbete. Statsförvaltningen har redan i sitt eget strategiarbete lyft fram platsberoende arbete som en viktig utvecklingstrend när det gäller framtida arbetssätt. Det förutsätter framför allt att infrastrukturen för datateknik målmedvetet utvecklas till den nivå som krävs med tanke på distansarbete och möjligheten att arbeta från flera orter.

I platsberoende arbete har det ingen betydelse var arbetet utförs, och uppgiftens karaktär binder inte heller i övrigt arbetet till en viss arbetsplats. Fenomenet kring att kunna arbeta från flera orter innebär i sin tur ett sätt att organisera arbetet så att en arbetstagare kan göra sitt arbete på flera arbetsplatser än bara en. Uppgiftens karaktär kan binda arbetet till en viss arbetsplats exempelvis på basis av verktyg, kunder eller säkerhetsföreskrifter. Distansarbete är ett annat sätt att organisera arbetet. Distansarbete innebär att ett arbete som kan göras i arbetsgivarens lokaler i stället görs utanför den egentliga arbetsplatsen, exempelvis hemma eller på sommarstugan, med hjälp av datakommunikationsförbindelser. Distansarbete kan utföras regelbundet eller sporadiskt.

Platsberoende verksamhet är också förenat med ett större behov av strukturella reformer. En central fråga är hur barnens skolgång ordnas i sådana familjer där föräldrarna utför platsberoende arbete. Kan skolgången åtminstone till viss mån skötas via fjärruppkopplingar, som man vara tvungen att göra under coronaviruspandemin, eller borde man närma sig frågan på något annat sätt? Frågan kräver tilläggsutredningar, och det gäller också att fästa vikt vid tillgången till yrkesutbildning. Vid utnyttjandet och utvecklingen av fjärruppkopplingar bör det dock noteras att skolan är en viktig gemenskap i synnerhet för yngre barn.

Möjligheterna för sådana sommargäster som är fast bosatta utanför sin stugkommun att delta i skötseln av kommunala frågor och att få kommunal basservice är begränsade, och detsamma gäller kommunernas ekonomiska möjligheter att tillhandahålla dessa tjänster. Eftersom dubbel kommuntillhörighet inte är möjligt enligt grundlagen kan icke-ortsbornas ställning endast analyseras ur perspektiven för multilokalitet, frivillighet och delaktighet. Multilokalitet borde av den här anledningen identifieras, i synnerhet när det fattas beslut om sådana möjligheter att delta och påverka som anges i kommunallagen. Då man utvecklar möjligheterna till multilokalitet bör man fokusera på att stärka delaktigheten exempelvis genom digitalisering och e-kommuntillhörighet. Fördomsfria försök bör inledas i syfte att utöka den fasta bosättningen och fritidsbosättningen och därmed utveckla skärgårdsboendet. Det kan handla om till exempel hur man kan öka användningen av fastigheter som står tomma eller som inte utnyttjas till fullo, hur man kan främja ekologiskt boende, vilka nya modeller för hyresboende det finns och hur man kan öka självförsörjningen och gemenskapskänslan bland invånarna. Dessutom ska markanvändnings- och bygglagen ses över så att den gör det möjligt att på lokal nivå fatta beslut om ändringar av byggnaders användningsändamål och avvikelser från planer, då dessa kan anses vara motiverade med tanke på stärkandet av skärgårdsboendet. Planläggningen ska i varje enskilt fall motsvara behovet, och här är det viktigt att också ge akt på principen om hållbar utveckling, respekten för landskap och natur, långsiktiga lösningar och samarbetet mellan kommuner. Planläggningen ska också möjliggöra normal företagsverksamhet.

Barn och unga

Barn och unga spelar en central roll ur perspektivet för framtidens skärgårdar. Barn och unga ska uppmuntras till att skydda och också utnyttja skärgårdskulturen såväl i skolorna som i hobbyverksamhet. På så sätt kan man skapa en ny skärgårdskultur och väcka barnens och ungdomarnas intresse för sin egen boendemiljö. Det förutsätter dock också att barnen och ungdomarna är förtrogna med den traditionella skärgårdskulturen och kan identifiera den i sin egen livsmiljö. De ska handledas i studierna av sitt kulturarv och utnyttjandet av det. Experter på skärgårdskultur kan besöka skolorna och därmed på ett betydande sätt öka kunskapen bland barn och unga. Skärgårdskulturfostran bör genomföra både småbarnspedagogiken och den grundläggande utbildningen och göras till en väsentlig del av exempelvis undervisningen i historia.

Skärgårdsfostran, som man har goda erfarenheter av till exempel i Sydvästra Finlands skärgård, främjar en mångsidig kultur- och konstfostran och för barnen och ungdomarna i kontakt med skärgårdens natur och kultur. Samarbete mellan skolorna i de olika skärgårdsområdena skulle också främja tvåspråkigheten. Samarbetet mellan skolorna har stor betydelse inte bara för barnens och ungdomarnas välbefinnande, men också med tanke på utvecklingen av skärgårdarnas livskraft. Förutom skärgårdskultur kan skolungdomarna också introduceras i grunderna för företagsverksamhet.

Det gäller ändå att satsa på mer än bara informationsutbyte och undervisningsåtgärder. För ungdomar är en öppen och trivsamt miljö A och O för bättre välbefinnande, och en positiv uppfattning är en viktig faktor till exempel när de senare i livet överväger alternativet att flytta tillbaka till skärgården.

Boende, barn och unga: de viktigaste målen

- Möjligheten att bo och leva sin vardag på flera platser främjas genom att multilokalitet inkluderas i beslutsfattandet.
- Förutsättningarna för platsoberoende arbete främjas.
- Möjligheterna för fritidsbosatta att delta i beslutsfattandet i stugkommunen förbättras.
- Tolkningarna av markanvändnings- och bygglagen påverkas i en riktning som främjar skärgårdsboende. Flexibiliteten utökas i fråga om byggprojekt och ändringsarbeten i byggnader, bl.a. när det gäller att omvandla en semesterbostad till ett åretruntboende.
- Skärgården görs till en attraktiv och trygg boendemiljö för barnfamiljer; tjänsterna för barn säkerställs, till exempel skolor, transporter, biblioteks- och kultur-tjänster samt hobbymöjligheter. Olika försök som gäller tjänster för barn främjas.
- Utvecklingen av lagstiftningen i en riktning som möjliggör mångformig skolgång främjas, inklusive bl.a. skolgång på distans.

5.2.3 Näringsliv och tjänster

Sysselsättningen, livskraften och konkurrenskraften i skärgårdsområdena grundar sig på en verksamhetsmiljö som utvecklas ekonomiskt genom företags- och näringsverksamhet. Utan den är förutsättningarna för att upprätthålla servicen också svaga. Den negativa befolkningsutvecklingen i skärgården beror på att såväl de traditionella näringarna i skärgården, jordbruk, fiske och fiskförädling, som de statliga och kommunala arbetsplatserna minskar. De regionala utvecklingsåtgärder som vidtagits för att utveckla näringarna i skärgårdarna har emellertid i viss mån bidragit till en positiv utveckling i skärgården. Åtskilliga

investerings-, produktutvecklings-, marknadsförings-, sysselsättnings-, infrastruktur-, service-, kultur- och miljöprojekt som bygger på lokala aktörers initiativkraft och aktivitet har genomförts av företag i skärgården.

Framgångsrik näringsverksamhet i skärgården förutsätter i många fall mångsyssleri. I de diskussioner med intressentgrupper som förts under beredningen av programmet har det konstaterats att det egentligen inte är möjligt att vara företagare i skärgården om man inte bedriver sin företagsverksamhet samtidigt inom flera olika branscher. Ett annat gångbart alternativ vid sidan av mångsyssleri är att kombinera företagande och avlönat arbete.

De små företagen spelar en viktig roll i skärgården. De skapar framtidstro, och trendiga företag ökar dessutom ortens attraktionskraft i och med den positiva publiciteten.

Primärproduktionsverksamhet i en särpräglad skärgårdsmiljö erbjuder en möjlighet att producera unika råvaror. Hållbar verksamhet inom jordbruk, trädgårdsodling samt odling av frilandsgroänsaker och bär lämpar sig väl för skärgårdsförhållanden. Dessa verksamhetsformer kan erbjuda en inkomst eller tilläggsinkomst även för mångföretagare, i synnerhet i sådana fall där företagaren själv kan förädla primärproduktionsprodukter till sådana produkter som möter efterfrågan på marknaden. Med tanke på att den inhemska livsmedelsproduktionen bör tryggas är det också viktigt att det finns tillräckliga förutsättningar för kommersiellt fiske och vattenbruk i skärgården.

Den gastronomiska turismen har fått allt större betydelse bland reserenderna, och närproducerade livsmedel kan de facto förbättra primärproduktionens lönsamhet i skärgårdsområdena när det gäller både fiske och jordbruk, vilket samtidigt stöder utvecklingen av turismen. I Finlands turismstrategi för åren 2019–2028 konstateras att det finns möjligheter i Finland att öka turisternas intresse för mat som kommer från den rena naturen och upplevelser som grundar sig på detta. Det krävs emellertid kraftig produktifiering, utveckling av tjänster och kommunikation för att utveckla den gastronomiska turismen. Utvecklingsåtgärder krävs också inom sektorn för närproducerade livsmedel, som kämpar bland annat med en låg förädlingsgrad, liten produktionsvolym och förhållandevis stora transportkostnader samt brist på samarbete mellan små företagare.

Affärsverksamhet som grundar sig på hållbart utnyttjande av förnybara vattenresurser, dvs. den blå bioekonomin, har också skapat nya möjligheter för utveckling av skärgårds-, kust- och vattendragsområden. Till de viktigaste delområdena av affärsverksamhetsutvecklingen inom blå bioekonomi hör vattenkompetens och vattenteknik, turism som grundar sig på vattendrag och värdekedjan inom fiskeindustrin. Även de immateriella värdena i anslutning till rekreationsanvändning av vattenresurser har fått allt större betydelse. Fisket är en levande och väsentlig del av skärgårdskulturen. Både yrkesfiske och fritidsfiske utgör en viktig del av livet i skärgården. Fiskerisektorn skapar bland annat arbetsplatser,

primärproduktion och turism. Fiske och vattenbruk möjliggör också åretruntboende på öar som saknar vägförbindelse. Fiske- och vattenbrukets framtid hotas av skadedjur. I syfte att lösa dessa problem har man bland annat satsat på att reglera bestånden, skydda fångstredskap och vattenbruksenheter samt bekämpa skadedjur.

Finlands vattendrag bildar en helt unik konkurrensfördel på den internationella marknaden jämfört med andra länder. För att denna konkurrensfördel ska kunna utnyttjas måste produktifieringen av skärgårds- och vattendragsturismen fortsättas med krafttag och avancerade digitala lösningar måste utvecklas inom service- och transportsektorn. Viktiga delområden i utvecklingsarbetet är utflykter till sjöss, friluftsliv, båtliv, fritidsfiske samt naturturism och annan turism, besöksmål i anslutning till vattendrag, reguljär fartygstrafik och kryssningsfartygstrafik i insjö- och kustområden samt utnyttjande av närproducerade livsmedel som en del av den helhetsupplevelse som erbjuds turister. Utvecklingen av hållbar naturturism (inkl. vildmarksturism) och utnyttjandet av nationalparker spelar en central roll i Finlands turismstrategi när det gäller att öka den internationella efterfrågan på turism. Skärgårdsturismens säsongskaraktär utgör en stor utmaning bland annat med tanke på affärsverksamhetens lönsamhet och tillgången på arbetskraft, och därför lönar det sig att satsa på att utveckla skärgårdsturism som kan bedrivas året runt. Skärgården erbjuder i själva verket samma fördelar för året runt-turism som under somrarna: lugn och tystnad, närhet till naturen och möjlighet att på nära håll följa årstidsväxlingarna. Kan något vara mer exotiskt ur turisternas synvinkel än att få uppleva tjallossning och den tid när isen varken bär eller brister, eller packisar?

En viktig roll i utvecklingen av näringarna har kulturturismen, som är förknippad förutom med skärgårdarnas historia även med dagens kultur och levnadssätt i skärgårdarna. Olika kulturevenemang och publikenemang är viktiga och sammanför en betydande del av kulturproducenterna i skärgårdarna. Dessa evenemang har stor stimulans effekt och är i högsta grad relevanta med tanke på den lokala ekonomin, eftersom aktörerna och arbetet inom de kreativa branscherna får allt större betydelse även i skärgårdarna.

Tryggandet av den offentliga servicen anses av skärgårdsborna vara en viktig faktor som stärker jämlikheten mellan skärgårdsborna och den övriga befolkningen. Vid sidan av de privata tjänsterna är den av stor betydelse även när det gäller att upprätthålla skärgårdens livskraft. I synnerhet kommunerna förväntas vidta åtgärder för att trygga basservicen, men det går inte att ordna offentlig service utan företag. Följaktligen behövs allt oftare en mångproducentmodell för att garantera servicemarknadens funktion. Samtidigt bör också de fritidsbosattas tillgång till offentlig service utvecklas. Ett viktigt stöd för upprätthållandet och utvecklingen av basservicen i skärgårdsområdena är det skärgårdstillägg som beviljas som en statsandel för kommunal basservice, eftersom skärgårdskommunerna och skärgårdsdelkommunerna orsakas stora merkostnader på grund av sin skärgårdskaraktär och vattendragen. Merkostnaderna uppstår bland annat till följd av skolskjutsar, hamnar

och sjöräddningstjänsten, social- och hälsovårdstjänster samt infrastrukturen för vatten- och avloppstjänster. Skärgårdskommunerna och skärgårdsdelkommunerna får använda skärgårdstilläggen fritt, men skärgårdsborna efterlyser en mer transparent användning av skärgårdstilläggen.

Olika digitala lösningar inom serviceproduktionen minskar de olägenheter som orsakas av långa avstånd och begränsade trafikförbindelser och för servicen närmare skärgårdsborna, i och med att man först ser till att telefon- och datakommunikationsförbindelserna fungerar väl. En viktig del av den offentliga servicen utgör vägarna samt färj- och förbindelsebåtstrafiken, som utvecklingen av skärgårdens näringar är beroende av. Exempelvis de ökande besöksiffrorna på öar som är viktiga ur turismsynvinkel är i hög grad beroende av att turister som inte färdas med egen båt kommer fram till besöksmålen. Dessutom är det viktigt att charter- och kryssningsfartygstrafiken fortsätter och utvecklas vidare.

Näringar och tjänster: de viktigaste målen

- Trygga basservicen i skärgården med hjälp av nya modeller för serviceproduktion (inkl. fjärrtjänster, digitala tjänster och ambulerande tjänster)
- Främja mångsyssleri bl.a. genom att kombinera fiske, närproducerade livsmedel och turism, och samtidigt fästa vikt vid innovativa lösningar
- Trygga förutsättningarna för jord- och skogsbruk samt fiske (inkl. yrkesfiske) i skärgården
- Trygga näringsidkandet i hela värdekedjan inom fiskerisektorn
- Utveckla hållbar turism och relaterade konkurrenskraftiga året runt-tjänster

5.2.4 Skärgårdskultur

Utvecklingen av skärgårdarna har varit beroende av vattendragen, som fungerat som en plattform för både näringsverksamhet och transport. Följaktligen präglar vattendragen på många sätt skärgårdskulturen och de livsmiljöer och levnadssätt som hör till den. Människor som färdats till sjöss har alltid fört med sig nya influenser och kulturella fenomen. Av denna anledning förändras skärgårdskulturen ständigt. Den får nya drag via fritidsbosatta och människor som flyttar till skärgården från andra orter, och delvis även via turisterna. Dessutom avviker ofta barnens och ungdomarnas uppfattningar om hur skärgårdskulturen förändrats jämfört med de äldres uppfattningar. Detta innebär att det finns ett stort behov av att involvera de olika generationerna i diskussionen om och utvecklingsarbetet kring skärgårdskulturen. Den ökande växelverkan förändrar skärgårdskulturens betydelse.

Det finns en efterfrågan på skärgårdskultur, vilket innebär att skärgårdskulturen blir allt viktigare för turisterna. Detta skapar en grund för utveckling av turismrelaterade produkter och tjänster. För dem som bor i skärgården är skärgårdskulturen dock ingen upplevelse eller sevärdhet, utan en vardaglig livsmiljö. Därför ska skärgårdskulturen analyseras ur perspektiven för social, kulturell och ekonomisk hållbarhet. För att man till exempel ska kunna utnyttja skärgårdsnostalgin inom turismen måste man hitta en balans mellan att minnas det förflutna, leva i nuet och skapa möjligheter för framtiden. Olika nya kulturevenemang kan också utvecklas i skärgårdsmiljön, varvid landskapet, vattendragen, naturen och lugnet skapar en kompletterande stomme för utveckling av kulturprodukter.

För skärgårdarna skapar skärgårdskulturen utvecklingsmöjligheter, och den bör därför göras kändare utanför skärgårdarna. Ett varumärke måste därför byggas upp, vilket innebär reklam, marknadsföring och produktifiering. Varumärkesbyggandet hänförs sig inte enbart till turismen, utan det bör sättas som mål att på ett övergripande sätt utveckla uppfattningarna om skärgårdarna och att konsekvent ge skärgårdarna större vikt även i boendemarknadsföringen. Ett trovärdigt varumärkesbyggande grundar sig på praktiska exempel. Naturen och den lokala kulturen och vardagskulturen i skärgården erbjuder unikt stoff för detta, till exempel när det gäller gemenskapen eller det naturnära levnadssättet.

Värden och beaktandet av den byggda miljön är av stor vikt i utnyttjandet av möjligheterna att utveckla skärgårdskulturen. Skärgårdens kulturella identitet och kulturarv omfattar objekt både ovan mark och under vatten, och det gäller att värna om deras värden på ett hållbart och stimulerande sätt och utnyttja dem som en resurs. De byggda kulturmiljöerna i skärgårdarna ska ges nytt liv och utnyttjas som en resurs inom turismen och kultur-turismen. Det är viktigt att hitta en balans mellan att utnyttja det förflutna och nuet i skyddet av skärgårdskulturen, liksom även i utnyttjandet av den. Skärgårdens bärkraft måste definieras i tid, så att skärgårdens värdefulla kulturmiljö kan bevaras.

Skärgårdskultur: de viktigaste målen

- Identifiera evenemang som bygger på skärgårdskulturen och skärgårdslandskapet samt verksamhetens potential att ge skärgården nytt liv (även ekonomiska effekter)
- Utveckla skärgårdskulturella innehåll som intresserar turisterna
- Främja utnyttjandet av starka naturmiljöer i skärgården, såsom nationalparker och världsarvsobjekt
- Främja arbetet med att bygga upp skärgårdens varumärke

5.2.5 Natur och miljö

Den rena naturen och trivsamma boendemiljön i skärgården är inga självklarheter, utan de kräver långsiktiga och målmedvetna åtgärder. Därför hör skyddet av miljön och vattendragen till kärnan av skärgårdarnas utveckling. Betydande utmaningar som kan nämnas är bland annat övergödningen av Östersjön, särskilt Skärgårdshavets svaga tillstånd, och de förändringar som klimatförändringen medför, såsom översvämningar, det minskande snötäcket och de stigande temperaturerna.

I bekämpningen av klimatförändringen bör skärgårdsområdena betraktas som en del av en helhetslösning. Hållbara och lokala lösningar belastar inte klimatet och miljön lika mycket. Som exempel kan nämnas lokal energiproduktion, digitala lösningar och den potential som identifierats i anslutning till delningsekonomin. Skärgårds- och vattendragsområdena kan ta en betydande roll i arbetet med att främja produktionen och användningen av förnybar energi. Arbetet med att göra skärgården självförsörjande på energi kan också vara förknippat med näringsverksamhetsmöjligheter, och det kan lämpa sig som en gemensam företagsverksamhet för invånarna (t.ex. ön Samsö i Danmark).

Miljöfrågorna berör också skärgårdstrafiken; miljövänliga lösningar ska eftersträvas i fråga om såväl färjorna, vägfärjorna som förbindelsebåtarna. I syfte att främja ett hållbart båtliv bör flera båthamnar erbjuda möjlighet att ladda batterier till eldrivna utombordsmotorer. Vidare bör det i alla båthamnar finnas möjlighet att rengöra båtbottnen, så att organismer som fäster sig på båten och ökar bränsleförbrukningen kan förebyggas utan att man behöver använda giftiga bottenfärger.

Hållbart fiske och jordbruk minskar koldioxidavtrycket, och i kombination med när- och upplevelseturism ökar det skärgårdens attraktionskraft. För att denna attraktionskraft ska kunna utnyttjas gäller det att bygga upp ett samarbete mellan dem som bedriver miljövänlig primärproduktion och miljömedvetna företagare inom turistnäringen, samt till exempel en portal för elektronisk marknadsföring av produkter och tjänster. Fiske, i synnerhet trålfiske av strömming, upptar också betydande mängder näringsämnen från havet och främjar på så sätt Östersjöns tillstånd.

Naturvården och skyddet av kulturarvet har länge gått hand i hand i skärgårdarna. Skärgårdsborna beundras för sitt levnadssätt, eftersom de respekterar naturen och har anpassat sig till sin miljö på naturens villkor. Naturskyddsområdena i skärgårdarna är således inte kulturlösa, och människornas verksamhet på dem kan inte utplånas. Bevarandet av kulturarvet och de föreslagna naturvårdsåtgärderna har positiva ekologiska effekter och stöder principerna om hållbar utveckling. För projekt som främjar naturvårdsförvaltning och naturens mångfald kan man till exempel söka finansiering från NTM-centralerna eller de lokala Leader-grupperna.

Natur och miljö: de viktigaste målen

- Främja skyddet av skärgårdsnaturen och vattendragen, i synnerhet Östersjön
- Främja arbetet med att göra skärgården självförsörjande på energi t.ex. genom försök
- Utveckla vattentjänsterna och avfallshanteringen i skärgården så att de blir ekologiskt hållbara
- Uppmuntra aktörerna inom jord- och skogsbruk och fiskeindustrin att införa arbetssätt som inte belastar miljön och vattendragen så mycket
- Utnyttja och stöda yrkesfisket för att minska näringsbelastningen i Östersjön

5.3 Mål som länkar samman temana i skärgårdsprogrammet

De ovannämnda temana i skärgårdsprogrammet går in i varandra, och även målen överlappar delvis varandra. De tematiska målen är beroende av varandra för att den övergripande utvecklingen av skärgårdsområdena ska lyckas väl. Under programarbetet har det uppkommit mål som egentligen inte faller inom något av de enskilda temana, utan som snarare länkar samman olika teman.

Mål som länkar samman olika teman

- Stärka samarbetet mellan olika skärgårdsområden och skärgårdsaktörer
- Göra skärgårdstilläggsystemet mer transparent
- Utveckla skärgården på ett ännu mångsidigare sätt med hjälp av olika finansieringskällor
- Föra fram skärgårdsperspektivet i främjandet av en nationell handlingsmodell för smart anpassning

6 Verkställande, uppföljning och utvärdering av skärgårdsprogrammet

Skärgårdsprogrammet innehåller inga konkreta åtgärder, utan skärgårdsdelegationen lyfter i sin årliga verksamhetsplan fram olika åtgärder som ska främja målsättningarna i skärgårdsprogrammet.

Målet är att alla områden av skärgårdskaraktär som är splittrade av vattendrag ska anamma programmet och planera egna åtgärder för att uppnå de målsättningar som anges i programmet. Finansieringen via EU:s landsbygds- och strukturfonder samt Leader-finansieringen är av stor vikt när det gäller att uppnå målsättningarna i skärgårdsprogrammet, eftersom finansiering kan beviljas för genomförandet av många åtgärder. Den nationella finansieringen är nödvändig för upprätthållandet och utvecklingen av funktionerna i skärgården.

Uppföljningen av måluppfyllelsen utgör en viktig del av genomförandet av skärgårdsprogrammet. Uppdateringar görs vid behov. Skärgårdsdelegationen diskuterar och beslutar om verkställandet av skärgårdsprogrammet och eventuella nya uppdateringar under sina möten en gång per år. Varje år arrangeras ett skärgårdsseminarium där man informerar om hur verkställandet av skärgårdsprogrammet framskrider.

Vid uppföljningen fäster man också vikt vid förvaltningsövergripande samarbete och samordningen av verksamhet i genomförandet av skärgårdsprogrammet. Att synliggöra uppföljningen och utvärderingen av åtgärderna utgör en viktig del av arbetet med att höja skärgårdarnas status.

Jord- och skogsbruksministeriets publikationer 2020

- 1 Leader-toimintatavan arviointi – Maaseutuohjelma 2014–2020
- 2 Tenon kalastussopimuksen vaikutukset – sopimuksen toimivuuden arviointi eri osapuolten näkökulmasta
- 3 Laxregale och fiskerättigheter enligt särskilda grunder i norra Finland – nuläge och bedömning av eventuella behov av ändringar
- 4 Maa- ja metsätalousministeriön kirjanpitoyksikön tilinpäätös vuodelta 2019
- 5 Finland's National Genetic Resources Programme for Agriculture, Forestry and Fishery
- 6 Maa- ja metsätalouden vesitalouden suuntaviivat muuttuvassa ympäristössä
- 7 Susien alueellinen lumijälkilaskenta
- 8 Regional inventering av snöspår efter varg
- 9 Implementation of Finland's National Climate Change Adaptation Plan 2022 – A Mid-term Evaluation
- 10 Riktlinjer för vattenhushållningen inom jord- och skogsbruket i en föränderlig miljö
- 12 Water management guidelines for agriculture and forestry
- 13 Ihmisten saaristo - Saaristo- ja vesistöalueiden valtakunnallinen kehittämisohjelma vuosille 2020-2023
- 14 Människornas skärgård - Nationellt program för utveckling av skärgårds- och vattendragsområdena 2020–2023

Jord- och skogsbruksministeriet

Regeringsgatan 3 A , Helsingfors
PB 30, 00023 Statsrådet

mmm.fi

ISBN: 978-952-366-389-3 PDF

ISSN: 1797-397X PDF